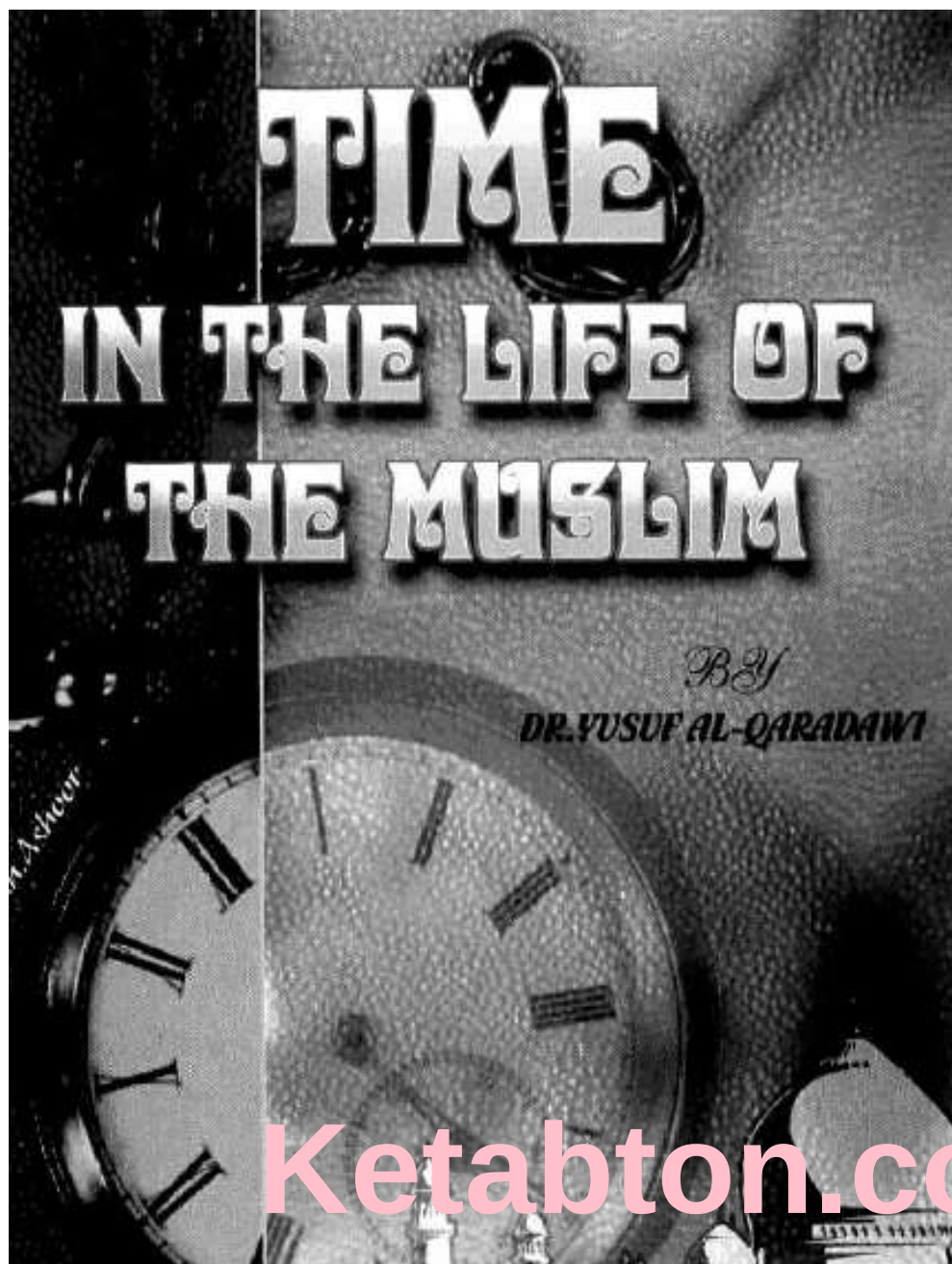

وخت

يو زور عمر خوړلى انځور دى. خپلو څنگونو ته د ښاپېړيو په څېر وزرې لري، ته وا په هوا کې الوتنه پرې کوي. په يوه لاس کې يې د ساعت هينداره ده چې د نړۍ خلکو ته پرې د خپل تگ خبردارى ورکوي، او په بل لاس کې يې لور دى چې د خلکو د هيلو او ارمانونو کرونده او د ژوند شېبې پرې رېښي. يا ظالم وينه تويونکى دى چې په خپل تگ کې پر چا زړه نه خوږوړي. په سر يوه کوڅې لري، نو هغه چې هوښياران دي را وبه يې نيسي. د نورو کوڅې شاته وي، د ده کوڅې مخې ته ده. په دې کې نغوته دې ته ده چې تېر شوى وخت د چا لاس ته ورځي؛ هو، هغه څوک چې خپرک او وړاند ليدونکى وي، که يې مخکې لا را تم کړي، نو تم به يې کړي.

محمد حسين ازاد

وخت د مسلمان په ژوند کې

ژباړه: ار. اېس. فراز

ليکوال: ډاکټر يوسف القرضاوي

د کتاب په اړه:

نوم:	وخت د مسلمان په ژوند کې
ليکوال:	ډاکټر يوسف القرضاوي
ژباړه:	آر. اېس. فراز
پاڼې:	
پای نېټه:	د حوت ۷، ۱۳۹۷ ل.

کور ودانی

((وخت شتمني ده)) دا خبره په اوسني ژوند کې يو عام متل گرځېدلی؛ خو رښتيا دا دي چې دا وينا يو ناسم تاثر لېږدوي، ځکه چې دا وينا وخت ته يوازې له سوداګرۍ او مادي ژوند سره تړاو ورکوي خو وخت له دې زيات ارزښت لري. وخت زموږ د ژوند د هغو شېبو او ثانيو ټولګه ده چې له لاسه يې ورکوو او بېرته يې نه شو ترلاسه کولی. دا تصور ډېری خلکو ته دا اند ورکوي چې يوازې د نړۍ له ځلېل او ساعت تېريو خوند واخلي. خو د دې پړعکس، يو رښتيني مسلمان په دې پوهېږي چې دی په خپل ژوند کې له يوه داسې پيغام څخه برخمن دی چې بايد له هغه سره سم خپل ژوند تېر کړي. که چېرته يو مسلمان د هغه پيغام له ترسراوي پرته له دې نړۍ سترګې پټې کړي، نو هغه به لويو زيانمنو څخه وي.

په دې کتاب کې، ډاکټر يوسف القرضاوي د مسلمان په ژوند کې د وخت پر ارزښت ټينګار کړی. ده د سپېڅلي قرآن او دغه راز د پيغمبر عليه السلام او د هغه د صحابوو رضي الله عنهم له ويناوو او اعمالو شواهد را ټول کړي او د خپلې خبرې پخلۍ يې پرې کړی او مسلمانان يې دې ته هڅولي چې د سمې لارې پيروان او لاروي شي. نوموړي په ډاګه کړې چې د هغه مقام چې اسلام وخت ته ورکړی او هغه چلند چې مسلمان يې له وخت سره ترسره کوي، تر منځ لويه تشه وجود لري. په داسې حال کې چې اسلام وخت ته درناوی لري او مسلمانان د وخت په وړاندې مسؤل ګڼي، خو مسلمانانو د وخت د بې خايه تېرولو يوه لاره هم نه ده پرې ايښې.

په پای کې، ټولې ستاينې او مننې هغه الله لره دي چې بې د هغه له مرستې او توفيق څخه هېڅ کار هم سر ته نه رسېږي.

لړلیک

- د وخت په اړه د قرآن او حدیث لیدلوری..... ۱۱
- د وخت ځانگړنې..... ۱۷
- د وخت په وړاندې د مسلمان دنده..... ۲۲
- د انسان وخت — د پرون، نن او سبا تر منځ..... ۴۷
- انسان څنگه د ژوند موده اوږدولی شي؟..... ۶۷

پر دوهم چاپ د ليکوال سريزه

له الله (جل جلاله) منندوی یم چې په مرسته او توفیق یې د خپل کتاب ((وخت د مسلمان په ژوند کې)) د دې گڼې پر خپراوي برلاسی شوم.

د وخت پوښتنه یوازې د نورو هغو پوښتنو په منځ کې چې مسلمان په خپل ژوند کې ورسره مخ دی، یوه پوښتنه نه ده؛ بلکې پر دې ټولو پوښتنو لومړیتوب لري. دا ځکه چې وخت له خپلو ثانیو، دقیقو، ساعتونو او ورځو سره د انسان له ټول ژوند سره مترادف او هم معنا ده.

که رښتیا ووايم، د وخت اړوند د اسلامي لیدلوري او له وخت سره د مسلمانانو چلند له یو بل سره په لوی واټن کې پراته دي. اسلام وخت ته ارزښت ورکوي او مسلمانان د خپل ژوند د هرې شېبې په وړاندې مسؤل گڼي؛ خو مسلمانان هېڅکله هم د وخت د بې ځایه تېرولو موقع له لاسه نه ورکوي. دوی خپل وخت په قهوه خونو، دفترونو، لوبو او دې ته ورته نورو بې گټې ساعت تېریو کې تېروي؛ او له بده مرغه، تازه څېړنې ښيي چې د اروپا یو تن وگړی د ورځې اوه ساعته کار ته ورکوي، حال دا چې یو مسلمان یوازې یو ساعت او دېرش دقیقې کار کوي.

د یوه مسلمان ژوند دود څنگه داسې کېدلی شي، هغه چې دین یې هماغه دین دی چې ورته وایي:

((او (د عمل) کتاب به کېښودل شي نو ته به مجرمان وگورې چې له هغه څه نه وېرېدونکي دي کوم چې په هغه (کتاب) کې دي او وایي به های زموږ بده بخته دا څنگه لیکنه ده چې (زموږ) وږه او غټه یې بې شمېرلو نه ده پرې ایښې او څه یې چې کړي وو حاضر به یې ومومي او ستا رب په هېچا ظلم نه کوي.))

(الکهف: ۴۹)

یقیناً، د مسلمانانو له ژوند سره دا ډول تگلاره وړ نه برېښي. دا ډول حالت په داسې یوه عصر کې وړ او مناسب نه شي کېدی چې لوی او زېر ځواکونه هره ثانیه د فضا او بحرونو د تسخیر په سیالۍ کې بوخت وي.

دا کتاب د وخت د فلسفې اړوند ټول اړخونه تر بحث لاندې نیسي. که څه هم دا کتاب د یوې ساینسي مطالعې ټولې غوښتنې پوره کوي، خو باید ووايو چې د دې کتاب اساسي موخه د مسلمانانو له درنده خوب څخه را ویښول او د خپل وخت د سمې کارونې او یا په ټوله کې د خپل ژوند د سم تېرولو په لور هڅونه ده.

له همدې امله دا د خوښۍ ځای دی چې د کتاب دا گڼه په چاپ رسېږي، په دې هیله چې خپله
موخه مو ترلاسه کړې وي. الله دې زموږ مرستندوی شي.

ډاکټر يوسف القرضاوي

د ژباړن سریزه

نوموتی فرانسوي ادیب ولتایر په خپل کتاب ((زېږدک — د برخلیک یو راز)) کې زړه راښکونکې او په زړه پورې خبرې اترې راوړې:

مېکي له زېږدک څخه وپوښتل: د نړۍ په شیانو کې هغه څه شی دی چې تر ټولو اوږد دی او تر ټولو لنډ، تر ټولو چټک دی او تر ټولو نارامه، تر ټولو زیات وېشل کېدونکی او تر ټولو زیات له لاسه وتونکی، داسې شی چې بې له هغه هېڅ کار هم نه شي کېدی، عادي شیان له منځه وړي او غیرعادي او نادرو شیانو ته ژوند وربښي؟

زېږدک بې له ځنډه ځواب ورکړ: وخت او بیا یې زیاته کړه: ((وخت تر ټولو اوږد شی دی ځکه د تلپاتېوالي (ابدیت) تله ده؛ له ده لنډ شی نشته ځکه زموږ هیلو او ارمانونو ته هېڅکله هم بسندویه نه وي؛ له ده ډېر نارامه نشته، د هغه چا لپاره چې یو چا ته په تمه او هیله ناست وي؛ ډېر گرندی ترې نشته، د هغه چا لپاره چې د خوښۍ او سوکالۍ په شېبو کې وي؛ په اوږدوالي کې تر ابدیت پورې ځان رسوي او که د لنډوالي خبره یې راشي نو د یوې ثانيې په زرگونو څه چې په میلیونونو برخو هم تجزیه کېدی شي؛ هر کس یې له پامه غورځوي او تر ټولو زیات د همدې پر ضایع کېدو افسوس هم کوي؛ له وخت پرته هېڅ هم نه شي کېدی؛ هره معمولي او عادي پېښه مخکې له دې چې راتلونکي پېښت ته ورسېږي له منځه وړي او هر هغه کار ته تلپاتېوالی ښيي چې په رښتیا هم ستر او لوی وي.))

د وخت پر ارزښت او د وخت په بېلا بېلو اړخونو له دې زیات څرگند بحث ته به هم لا اړتیا پاتې وي؟ هو، وخت د انسان د ژوند تر ټولو گرانبه پانګه او د الله جل جلاله تر ټولو ستره پېرزوینه ده. یو عالم وایي: ((انسان د ورځو له یوې ټولګې او مجموعې پرته بل څه ده چې کومه ورځ پرې تېره شي، نو له ده هم یوه برخه بېله کړي.)) خو نن ورځ هماغسې چې د اسلامي نړۍ ستر مفکر او عالم ((ډاکټر یوسف القرضاوي)) یې پخلی کړی، تر ټولو زیات تېری پر وخت کېږي؛ که رښتیا ووايم انسان اصلاً دا واک او وس نه لري چې پر وخت تېری وکړي، بلکې که له وخت نه سمه ګټه وانه خيستل شي، نو همدا وخت دی چې بیا پر ده تېری کوي. د تصوف پلویان وایي: ((الوقتُ سيفٌ قاطعٌ — یعنې وخت غوڅوونکې توره ده.))

د وخت په اړه نورو خبرو ته به اړتیا نه وي، ټول کتاب پر همدې سکالو راڅرخي؛ دلته غواړم یو څو خبرې د دې ژباړې په هکله ولرم. علامه یوسف القرضاوي په دې کتاب کې د وخت پر بېلا بېلو لورو او اړخونو خبرې کړې؛ قرآني آیتونه، حدیثونه، د صحابوو او علماوو اقوال او اثار

يې پکې راټول کړي. نه يوازې دا بلکې د وخت پر ارزښت او معنويت يې عقلي او منطقي بحث او استدلال هم کړی او دغه راز له ساينسي او علمي ليدلوري يې هم دا مسئله راسپړلې.

کتاب مې له ژباړې مخکې — هسې چې پکار ده — يو ځل هم نه وو لوستی، بلکې کله چې په لاس راغی نو له هر څه مخکې يې عنوان او بيا يې د ليکوال نوم زما پام او توجه ور جلب کړه. خو د ژباړې پر مهال مې وليدل چې هغه باور چې په ليکوال مې درلود، په بشپړ ډول خپل ځان ثابت کړ او پر دې پوره باوري شوم چې بې له لوستو د دې کتاب ژباړه پيلول مې يوه ناسمه خو څه چې ډېره گټوره او غوره پرېکړه وه. په کتاب کې د وخت موضوع داسې خپرل شوې چې نور هېڅ زياتونې ته هم پکې اړتيا نه ليدل کېده، خو په ځينو ځايونو کې پوښتنه راسره پيدا شوه چې د همدې موضوع اړوند هغه معلومات چې زما په لاسرسۍ کې دي، په کتاب ولې نه ور اضافه کوم، او د دې کار څو گټې مې هم په ذهن کې وسنجولې: يو، کتاب به له معنوي او علمي اړخه بډای شي. دوه، د لوستونکو لاسته به لا زيات او څرگند معلومات ورسېږي، ځکه وخت يوه داسې موضوع ده چې څومره زياتې خبرې پرې وشي، کمې دي؛ درې، هغه ځايونه چې ليکوال ناڅپړلي پرې اېښي، د هغه به لا زيات څرگنداوی وشي. نو له همدې امله مې په کتاب کې يو څه زياتونې هم وکړې چې يوه بېلگه يې د کتاب په پښتۍ ليدۍ شۍ؛ د دې زياتونو موخه پرته له نېک نيت او ارادې څخه بل څه نه وه، ځکه د ډاکټر صېب په کتاب کې زياتونه په دې معنا نه ده چې نيمگړتيا يې لرله او گنې زما بشپړاوي او زياتونو ته يې اړتيا لرله! نه، هېڅکله هم داسې نه ده، ځکه د ډاکټر صېب په وړاندې د خپل مقام په اړه يوازې همدا ويلي شم چې:

نه شي د خانانو د ملنگو سره کلي

چېرته عزيز خان چېرته ملنگ عبدالرحمن

په ژباړه کې مې تر ډېره هڅه کړې چې روان، اسانه او ساده سبک وکاروم او د قرآن کریم د آيتونو ژباړه مې له غلجي قرآن څخه کټ مټ — د املا له معياري کولو پرته — را اخيستې او د خپلو زياتونو فونټ مې هم د نور کتاب له فونټ څخه بېل غوره کړی. په دې کتاب کې هره ښېگڼه د احسن الخالقين ذات له لوري وگنۍ او نيمگړتيا او کمزوري يې په ما پورې اړه لري. د انسان په وده کې د نورو فکتورونو تر څنګ د نورو نېکې لارښوونې، مثبتې نيوکې او روغ انتقادات لوی رول لوبوي؛ نو له ټولو درنو لوستونکو هيله لرم چې د خپل ورور په وده او د کتاب په لا بډاينه کې پراخه برخه واخلي.

درناوی

آر. اېس. فراز

سريزه

له الله منندوی یم چې په توفیق یې د ښېکښې کارونه بشپړتیا مومي، د هغه لور ذات درود او سلامتي دې وي په پیغمبر علیه السلام او په کورنۍ یې، صاحبوو، او پر هغو چې د قیامت تر ورځې پورې یې لارویان دي.

دا کتاب چې د وخت پر ارزښت، مقام او د وخت په وړاندې د مسلمانانو د مسؤلیت پر موضوع راڅرخي، د هغه څه پایله ده چې د وخت اړوند د اسلام له ژورې لېوالتیا څخه مې زده کړي. او دغه راز د هغه څه مېوه ده چې د ښکېو اسلافو په ژوند کې مې درک کړی: هغه چې د وخت د ارزښت په هکله یې ژور احساس درلود او د همدې احساس پایله وه چې یو روغ، مهذب او ګټور تمدن ترې را منځته شو.

دا کتاب د هغه څه پایله هم ده چې تر اوسه پورې مې لیدلې او همدارنګه هره ورځ یې په اسلامي نړۍ کې وینم. نن ورځ، مسلمانان خپل وخت او ژوند په داسې لارو ضایع کوي چې د ناپوهۍ له بریده تر لېونتوبه رسېدلې. او وروسته له دې چې د نړۍ له مشرۍ سره یې بلدتیا ومونده، اوس دوی په خپلې ځورتیا او زوال کې مطمئن او ډاډه پراته دي. مسلمانان نه د نورو په څېر د دې ژوند لپاره کار کوي او نه هم د راتلونکي ژوند لپاره هغسې کار کوي څنګه یې چې د دوی دین غوښتنه او تقاضا کوي. که چېرته دوی په اسلام سم ځان پوه کړي، نو دوی به د دې ژوند لپاره داسې کار وکړي لکه د تل لپاره چې همدلته اوسېږي او د آخرت لپاره به هم داسې کار وکړي لکه همدا سبب ته چې له نړۍ سره مخه ښه کوي. او دغه راز دا آیت به د خپل ژوند لارښود او څراغ وګرځوي:

((او له دوی ځینې داسې دي چې وایي اې زموږ خدایه! موږ ته په دنیا کې هم ښېکښه راکړه او په آخرت کې هم او د اور له عذابو مو وساتې.))

(البقره: ۲۰۱)

په همدې توګه، وخت به خامخا دوی ته لارښوونه وکړي، په دې شرط چې له خپلو عقلونو کار واخلي:

((د آسمانو او ځمکې په پیدایښت او د شپې-ورځې په اوښتون کې حتماً عقلمنو ته ډېرې ښې (د عبرت) دي. هماغه کسان چې په ولاړه، ناسته او اړخونو پراته الله یادوي او د اسمانو او ځمکې په

پيدايښت کې سوچونه کوي چې اې زموږ ربه دا خو دې چټي نه دي
پيدا کړي، تا لره (عبياتو نه) پاكي ده نو د اور له عذابو مو وساتې.
زموږ ربه! تا چې څوک اور ته داخل کړ، نو هغه دې خوار کړ او
ظالمانو لره څوک مرستندوی نشته. زموږ ربه! موږ له يو بلونکي د
ايمان لور ته بلنه وا ورېده چې په خپل رب مو ايمان راوړئ، نو ايمان
مو راوړو، زموږ ربه نو گناهونه راته و بښه او بدۍ مو ورژوه او له
نېکانو سره مو وفات کړه. زموږ ربه او هغه څه هم راکړې چې د خپلو
رسولانو په ژبه دې موږ سره وعده کړې او د قيامت په ورځ مو مه
شرموې، يقيناً ته خپله وعده نه ماتوې.))

(آل عمران: ۱۹۰ – ۱۹۴)

(۱)

د وخت په اړه د قرآن او حدیث لیدلوری

قرآن او سنت وخت ته له بېلا بېلو اړخونو د ارزښت په سترګه کوري.

لومړی، قرآن کریم د وخت پر ارزښت ټینګار کوي او بیا د دې حقیقت پخلی او سپیناوی کوي چې وخت د الله تعالی یوه لویه پېرزوینه ده. دا خبره په دې آیت کې په څرګند ډول یاده شوې:

((او لمر او سپوږمۍ یې درته په کار لګولي چې له قانون سره سم
چلېږي او (همدارنګه) شپه او ورځ یې په کار درته لګولي. او هر څه
مو چې وغوښتل هغه یې درکړل او که تاسو وغواړئ چې د الله
نعمتونه وشمېرئ نو شمېرلی یې نه شئ، بې شکه چې انسان ډېر بې
انصافه او ناشکره دی.))

(ابراهیم: ۳۳ - ۳۴)

دغه راز بل ځای کې فرمایي:

((او هماغه دی چې شپه او ورځ یې یو د بل ځای ناستي وګرځول،
هغه چاته چې غواړي څه درس واخلي یا غواړي شکر وېستونکی
شي.))

(الفرقان: ۶۲)

دا په دې معنا ده چې الله تعالی د ورځې او شپې اوښتون د دې علت ګرځولی چې انسان ته یو فرصت په لاس ورکړي تر څو هغه څه لاسته راوړي چې ضایع کړي یې دي.

د دې لپاره چې د وخت ارزښت څرګند کړي، الله تعالی د ډېری سورتونو په پیل کې په بېلا بېلو وختونو قسم کړی، لکه ورځ، شپه، سهار او غرمه. د بېلګې په ډول یې په لاندې آیتونو کې لوستلی شو:

((قسم دی په شپه کله چې راڅپړه شي. او په ورځ چې روښانه شي.))

(الیل: ۱-۲)

((قسم دی په سهار. او په لسم
شپو.))

(الفجر: ۱-۲)

((قسم دی په غرمه. او په شپه کله چې له چوپتیا سره خپره شي.))

(الضحی: ۱-۲)

((قسم دی په وخت. چې انسان خامخا تاوان کې دی.))

(العصر: ۱-۲)

په هغه څه قسم کول چې پخپله یې پیدا کړي، دا معنا ورکوي چې الله تعالی غواړي د هغه څیز د لویوالي او ګټورتیا لور ته د خلکو پام واړوي.

د پیغمبر علیه السلام په سنتو کې هم موږ د وخت د ارزښت ستاینه او د قیامت په ورځ د الله تعالی په نزد د وخت اړوند د مسؤلیت تائید لیدلی شو. له معاذ ابن جبل نه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل:

((د الله بنده به د قیامت په ورځ تر هغو ولاړ وي، تر څو پورې چې د څلورو شیانو په هکله ونه پوښتل شي: د هغه د ژوند او دا چې څنگه یې تېر کړ؛ د هغه د ځوانۍ چې څه ګټه ترې پورته کړه؛ د هغه د شتمنۍ چې له کومو لارو یې وګټله او څنگه یې ولګوله؛ او د هغه د علم چې څه ګټه یې ترې واخیسته.)) (۱)

کله چې هغه ګړۍ را ورسېږي، نو له هر چا څخه به د خپل ژوند په اړه عموماً او د خپلې ځوانۍ په اړه په ځانګړي ډول پوښتنه کېږي. په دې توګه، ځوانۍ — که څه هم د ژوند یوه وړه برخه جوړوي — ځانګړی ارزښت لري ځکه دا وخت د رښتیني ژوند، هوډمنتیا او د دوو کمزورو او نازکو پړاوونو — چې یو یې ماشومتوب او بل زوروالی دی — منځنۍ پړاو دی. الله تعالی فرمایي:

((الله هماغه دی چې تاسې یې له کمزورتیا نه پیدا کړئ، بیا یې له کمزورۍ وروسته قوت درکړ، بیا یې له قوت نه وروسته کمزورتیا او زوروالی. څه یې چې خوښه وي پیدا کوي یې او هماغه ډېر پوه قدرت والا دی.))

(الروم: ۵۴)

^۱ رواه البراز و الطبراني.

«د عربي ادب لويه خبره علامه جاحظ په يوه شعر کې وايي:

اَتَرْجُو ان تَكُونَ وَ اَنْتَ شَيْخٌ
كما قد كُنْتَ ايامَ الشباب
لقد كذبتُكَ نَفْسُكَ لَيْسَ بِثَوْبٍ
دَرِيسٍ كَالْجَدِيدِ مِنَ الثِّيَابِ

ژباړه: ايا په زړښت کې هم د ځوانۍ د ځواک او روغتيا تمه
لري. بې له شکه چې دا خو د خپل ځان تېر ايستل دي، ځکه
زور او نوی ټوکر هېڅکله هم يو ډول نه وي.»

ژباړن

اسلامي عقيدې او عبادتونه د وخت ارزښت څرگندوي:

د اسلام عقايد او عبادتونه د وخت ارزښت ستايني او اهميت ته يې غاړه ږدي. اسلامي عقايد انسان د دې جوگه گرځوي چې په کایناتو کې د وخت مهم او کتور رول درک کړي. وخت د لمر او ستورو په خوځښت او د شپې او ورځې په بدلون کې اړين او مهم رول لوبوي. تر دې چې ويل کېږي چې وخت د نړۍ په دوام او پرمختګ کې مهم او له ارزښته ډک عنصر دی.

وخت د مسلمانانو په ژوند کې هم اړين رول لوبوي. همدا وخت دی چې له مخې يې مسلمانان د خپلو لمنځونو سم وختونه پېژني. کله چې شپه مخه ښه کوي او د اسمان په څنډو کې د سهار لومړنۍ نښې را څرګندې شي، د مؤذن غږ د سهار د لمانځه لپاره د پاڅولو په موخه په ټوله نړۍ کې خپور شي: ((راشئ د لمانځه په لور))؛ ((راشئ د رښتيني برياليتوب په لور))؛ ((لمونځ له خوب څخه غوره دی.)) او هغه څوک چې دې غږ ته ځواب ورکړي، د شيطان ټولې غوټې يې پرانيستل شي. (۱)

^۱ دا هغه مشهور روايت ته اشاره ده چې وايي: کله چې له تاسې يو څوک ویده شي، نو شيطان يې د سر شاتنۍ برخې ته درې غوټې ور واچوي. (رواه مسلم)

ماسپښين، كله چې لمر د خپلې لورټيا په حال کې وي او خلک په دنيوي چارو او ورځنيو کارونو کې بوخت وي، مؤذن يو ځل بيا خلک د ماسپښين لمانځه ته را وغواړي. او دا ځل خلک يو ځل بيا پاڅېږي او خپل ټول کارونه، ورځنۍ بوختياوې او د پيسو گټلو هلې ځلې شاته پرېږدي.

د درېيم ځل لپاره مؤذن د مازديگر د لمانځه لپاره غږ کوي، هغه وخت چې د يو شي سيوری د هغه د کتلې په اندازه وي او هغه مهال چې لمر د کوزېدو په حال کې وي.

کله چې لمر د اسمان په څنډو کې پټ شي، د ماښام د لمانځه وخت را ورسېږي او ورپسې د ماخوستن لمونځ چې په همدې ځای د يوه مسلمان ورځ پای ته رسېږي.

په دې ډول، يو مسلمان د خپلې ورځې پيل او پای دواړه په لمانځه کوي. دا په دې معنا چې د مسلمان او د هغه د خدای، د سهار او ماخوستن د لمانځه او د شپې او ورځې د اوښتون تر منځ يو منظمه اړيکه شتون لري.

د الله تعالی او د مسلمان تر منځ يو بله ځانگړې اړيکه هم شته چې په اونۍ کې يو ځل يعنې هره جمعه رامنځته کېږي. په دې ورځ مؤذن د يوه نوي او بېل لمانځه په لور بلنه کوي، داسې لمونځ چې په گډه ترسره کېږي او خاص ځای او ځانگړي شرطونه لري. او هغه د جمعې لمونځ دی.

له دې فرضو لمنځونو وړ ھاخوا، شپنۍ نفل لمونځ هم شته چې د بښونکي او مهربانه ذات هغه بندگان يې له سهار کېدو مخکې ترسره کوي، چې د الله تعالی د فضل او بښنې په موندلو کې بېره کوونکي وي. دغه راز يو بل نفل لمونځ چې ځانښت (اشراق/ضحی) ورته وايي، هم شته، او هغه نفل لمنځونه هم چې د ورځې په څلورويشت ساعتونو وېشل شوي.

د هرې مياشتې په پيل کې مسلمانان په خوښۍ د نوې سپوږمۍ هرکلی کوي. دوی له خدايه دعا غواړي او غوښتنه ترې کوي چې پر دوی رحم وکړي او دا نوې سپوږمۍ ورته د خوشالۍ لامل وگرځوي. دوی له دې امله د دې غوښتنه کوي تر څو د هغه لور ذات د پېرزوينې، ساتنې او پر هغه د ايمان د زياتوالي او د هغه د اوامرو د پر ځای کولو لپاره له دوی سره د مرستې او توفيق لامل وگرځي.

هر کال د روژې په مياشت کې د جنت دروازې پرانيستل کېږي، د دوزخ دروازې تړل کېږي او شيطانان په زنځيرونو تړل کېږي او په همدې سپېڅلي وخت کې مؤذن (خو دا ځل له اسمان څخه) پر هغو خلکو غږ کوي چې د ښکېنې غوښتونکي وي چې را وړاندې شي؛ او هغه چې د بدۍ او بدگنو غوښتونکي وي، هغوی ته وايي چې په خپلو نيتونو او ارادو بيا ځلې غور وکړئ.

د همدې لپاره عاصي توبې وباسي، غافل متوجه کېږي او بې لارې الله ته ورگرځي؛ او ټول د هغه د خوښۍ غوښتونکي وي. دوی د روژو او د شپنيو لمنځونو په وسیله د الله تعالی د فضل او ډاډ لټونکي وي، کټ مټ هماغسې چې د الله پیغمبر فرمایلي:

((هر هغه څوک چې په پوره ایمان او د ثواب په نیت د روژې د میاشتې روژې ونیسي، ټول مخکیني گناهونه به یې وېشل شي. او څوک چې د ثواب او اجر په نیت لمونځ وکړي (د روژې په میاشت کې د شپې لمونځ وکړي)، ټول تېر گناهونه به یې وېشل شي.)) (۱)

د روژې د میاشتې له معنوي او برکتې سفر یو څو میاشتې وروسته، یو بل سفر راځي چې هم معنوي اړخ لري او هم مادي گټې پکې نغښتې؛ او هغه د حج فريضة ده.

((د حج څو معلومې میاشتې دي، نو چا چې په هغو کې حج (په ځان) فرض کړ نو بیا په حج کې نه کوروالی شته، نه گناهونه او نه جنگ جگړه او کومه ښېگڼه چې کوئ الله ور باندې پوهېږي او توبه در سره واخلي او بې شکه غوره توبه ځان ساتل (له سواله) دي او له ما ووېرېږئ، اې د عقل خاوندانو.))

(البقرة: ۱۹۷)

دا ټول عبادتونه په بشپړ او څرگند ډول د اسلافو له خوا تشرېح او بیان شوي دي. هغوی پنځه وخته فرض لمونځ د ورځې میزان یا تله گڼله، د جمعې د ورځې لمونځ یې د اونۍ تله بلله، رمضان یې د کال او حج یې د ټول ژوند تله گڼله. په دې ډول هغوی غوښتل مسلمانان متوجه کړي تر څو لومړی خپله ورځ په ارامتیا او سوکالۍ پای ته ورسوي او بیا فکر وکړي چې په څه ډول همدا ارامتیا د اونۍ، کال او په ټوله کې د ټول ژوند په پای کې هم د ځان لپاره باوري کړي. د پورته یادو عبادتونو تر څنګ زکات هم شته چې د اسلام له پنځو ستونو څخه ده او په هر کال او هر فصل (۲) کې فرض ده، لکه الله تعالی فرمایي:

((...او د هغه حق ورکوئ (عشر) د فصل اخیستو په ورځ...))

(الانعام: ۱۴۱)

^۱ رواه احمد.

^۲ دا د هغو خلکو لپاره چې شتمني او دارايي یې له ټاکلي برید (نصاب) څخه زیاته وي او یو کال پرې تېر شوی وي. (اېډیټ کوونکی)

نوپه دې ډول مسلمانان بايد د ټولو عبادتونو په ټاکلو وختونو کې د ترسره کولو لپاره د وخت بهير او تگلوري ته وینې او بيداره واوسي.

(۲)

د وخت ځانگړنې

وخت خپلې ځانگړې ځانگړنې لري. له وخت څخه د سمې گټنې او کارونې په موخه بايد له هغو څخه په پوره توگه خبر اوسو. دا ځانگړنې په لاندې ډول دي:

۱- وخت ژر تېرېږي:

وخت د ورېځو په څېر گړندی او د هوا په څېر چټک تېرېږي. دا د وخت يو حقيقت دی، هغه که د خوښۍ او سوکالۍ ورځې وي او که د غم او خپگان ورځې. خو دا خبره د هغې نظريې نفي نه کوي چې وايي کله يو څوک خوشاله وي نو وخت پرې ژر تېرېږي، خو د خپگان او غم په وخت کې يې په زړه کې تر اوږد مهاله احساسوي.

«يو عربي شاعر وايي:

تمتع بايام السُرور فـانـها
قصار و ايام الهموم طوال

ژباړه:

د خوښۍ له ورځو گټه پورته کړئ، ځکه دا ورځې
ډېرې لنډې او د غم ورځې اوږدې وي.»

ژباړن

دا مهمه نه ده چې انسان څومره موده ژوند کوي، د هغه ژوند به بيا هم کم وي، دا ځکه چې د هر ساکنې ژوند د هغه په مرگ پای ته رسېږي.

کله چې مرگ راورسېږي، هغه ټول کلونه او ساعتونه چې انسان تېر کړي وي، د سترگو په رپ کې په داسې شېبو واوري لکه ټول ژوند يې چې په يوې ثانيې کې له منځه تللی وي.

په همدې تړاو د نوح عليه السلام په اړه يوه کيسه بيانېږي چې کله د مرگ پرېښته له زر کاله (نېه) سوه او پنځوس کاله) وروسته ورته راغله تر څو اروا ترې واخلي، نو پرېښتې ترې وپوښتل چې ژوند دې څومره وموند؟ نوح ع ډېر وړوکی خو ډېر زړه راښکونکی ځواب ورکړ، ويې ويل: ژوند

مې داسې احساس کړ لکه یو کور چې دوه دروازې ولري، او ما یوازې دومره وکړل چې په یوې دروازې ور ننوتم او له بلې بېرته راووتم.

دا کیسه یوه څرگند حقیقت ته اشاره کوي — هغه دا چې ژوند د مرک پر مهال او د قیامت په ورځ ډېر زیات کوچنی ښکاري. الله تعالی فرمایي:

((کله چې دوی یې وويني نو لکه یو ماښام یا یو سهار نه پرته چې نه وي ځنډېدلي.))

(النزعات: ۴۶)

((او په کومه ورځ یې چې را غونډ کړي نو لکه چې دوی د ورځې له کوم ساعت پرته زیات نه وو ځنډېدلي چې خپلو کې سره وپېژني...))

(یونس: ۴۵)

۲- تېر شوی وخت نه بېرته راگرځي او نه بدیل لري:

وخت د جبران وړ نه دی او دا په ساده ټکو کې په دې معنا ده چې هېڅ شی هم د وخت بدیل او عوض نه شي کېدی. دا خبره حسن بصري په څرگند ډول واضح کړې، دی وايي: ((د هرې ورځې په پیل کې غږ کوونکي اعلان کوي، اې د آدم بچیه، زه نوې پیدا کړی شوې يم او زه ستا پر کړنو څارونکې يم. نو له ما گټه واخله ځکه زه چې یو ځل تېره شم، بیا د قیامت تر ورځې پورې بېرته نه راگرځم.))

له همدې امله مور شاعران او لیکوالان وینو چې زوروالي ته له رسېدو وروسته د ځوانۍ د بېرته راگرځېدو ارمانونه کوي، خو له بده مرغه، د دوی دا ارمان هېڅکله هم نه شي پوره کېدی.

په دې هکله مو د رحمان بابا دې شعر ته پام غواړم:

تېر ساعت په مثال مړی د لحد دی
مړ چا نه دی ژوندی کړی په ژړا

ژباړن

۳- وخت د انسان تر ټولو گرانیه شتمني ده:

پورته د وخت اړوند يادې ټولې ځانگړنې په څرگند ډول دې ته نغوته ده چې وخت د انسان تر ټولو گرانیه او ارزښتناکه شتمني ده. دا ځکه چې وخت د هغه کوهي په څېر دی چې هر هغه څه په ځان کې زېرمه کوي چې انسان يې ترسره کوي او ور اچوي، او بيا همدا د هغه د ژوند رښتينې پانگه گرځي.

وخت يوازې سره زر نه دي، لکه په متل کې چې راځي؛ ځکه وخت له سرو زرو، ملغلرو، غميو او نورو گرانیه فلزاتو او تيرو څخه ډېر قيمتي او گرانیه دی. حسن البنا د وخت په هکله وايي: ((وخت ژوند دی! د انسان ژوند له هغه وخت پرته بل څه نه دی چې د زوکړې له شېبې څخه يې د مرگ تر گرۍ پورې تېر کړی وي.))

«يو عالم وايي: وخت ارزښتناکه شی نه دی، بلکې يو بېل او ځانگړی شی دی. ځکه هر ارزښتناکه شی يوه بيه او ارزښت لري. ژباړن»

د حسن البنا يوه بله وينا ده چې انسان د ورځو له يوې ټولگې پرته بل څه نه دی او کله چې يوه ورځ تېره شي، نو له ده څخه هم يوه برخه بېله کړي.

وخت به راشي چې هغه خلک به چې د وخت له ارزښته يې مخ اړولی، دا احساس کړي چې وخت څومره قيمتي او ارزښتناکه دی. خو له بده مرغه چې پر دوی به ډېره ناوخته شوې وي او په دې اړه به هېڅ هم نه شي کولی. په قرآن کریم کې دوه حالتونه داسې ياد شوي چې په هغو کې به انسان د وخت په بې ځايه تېرولو باندې پېښماني ښکاروي:

لومړۍ حالت: انسان به هغه مهال د وخت په ارزښت پوه شي چې کله د مرگ خولې ته ورسېږي. په دې ستونزمن وخت کې به دی د يوه بل وار لپاره زاری کوي او د دې هيله به کوي چې مرگ يې د يوې لنډې مودې لپاره نور هم وځنډول شي، دی به د هغه څه د رغولو لپاره چې ويجاړ کړي يې وي او د يو ښه کار د کولو لپاره چې له لاسه يې ورکړی وي، په چيغو چيغو د يوې ثانيې فرصت غواړي.

په دې تړاو سپېڅلی قرآن فرمايي:

((اي مؤمنانو! خپل مالونه او خپلخانې مو د الله له يادولو غافل نه

کړي او څوک چې داسې کوي نو هماغه خلک (اصلي) تاوانيان دي. او

څه چې موږ در روزي کړي، له هغو نه (د الله دپاره) لگښت وکړئ،
تر هغه پومبې چې ستاسو کوم يوه ته مرگ راشي (او) بيا وايي چې
زما ربه ولې دې څه لږ نېټې پورې ونه ځنډولم چې زه خيرات ورکړم
او له نېکانو څخه شم؟))

(المنافقون: ۹-۱۰)

خو د دې بې معنا او پوچ ارمان ځواب يوه سخته او وروستۍ پرېکړه ده، لکه څنگه چې الله
تعالی فرمايي:

((او الله به هېڅکله يو کس وروستی نه کړي، کله چې اجل يې راشي
او الله ستاسې په کړو وړو ښه خبر دی.))

(المنافقون: ۱۱)

دوهم حالت: انسان به د وخت ارزښت همدارنگه په آخرت کې هم احساس کړي، هغه مهال
چې هر چا ته د هغه له کړو وړو سره سم جزا يا سزا ورکول کېږي، هغه وخت چې نېکان به
جنت ته ننوځي او د بدانو ځای به د جهنم اور وي. يوازې هماغه وخت به دوزخيان دا هيله
وکړي چې يو ځل بيا خپل تېر ژوند ته ورستانه شي تر څو نېک کارونه ترسره کړي او د ښېگڼو
څښتنان شي. خو افسوس، دا هېڅکله هم امکان نه لري، دا ځکه چې هغوی په خپل لېونتوب
کې د ښه کېدو وار له لاسه ورکړی او اوس د دوی د سزا وخت را رسېدلی دی.
الله تعالی فرمايي:

((او څوک چې کافر شوي د هغو دپاره د جهنم اور دی، نه به ورباندې
حکم کېږي چې مړه شي او نه به يې څه عذاب ترې سپکېږي، هر
ناشکره ته موږ همدا ډول سزا ورکوو. او دوی به پکې چيغې وهي چې
اې زموږ ربه! موږ وباسه چې ښه کارونه وکړو، هغسې نه چې موږ به
کول (وبه وېلې شي) آيا موږ دومره عمر نه وو درکړی چې (که) څوک
پکې څه درس اخلي، درس اخيستلی شي او وپروونکی هم درغلی وو،
نو اوس يې (خوند) وځکي، د ظالمانو دپاره څوک مرستندوی نشته.))

(فاطر: ۳۶-۳۷)

د هغوی دا ادعا به په دې ځوروونکې پوښتنې وځپل شي:

((...آيا موږ دومره عمر نه وو درکړی چې (که) څوک پکې څه درس

اخلي، درس اخيستلی شي او وپروونکی هم درغلی وو...)) (۱)

په دې توگه الله جل جلا له انسان ته د هېڅ ډول بانو او پلمو لار نه ده پرې ايښې تر څو هغه ته نور وخت هم ورکړي چې د هغه اوامر پکې ترسره کړي او د هغه له منع کړو شيانو ځان وساتي. دلته د هغو خلکو یادونه موخه نه ده چې شپېته کاله ژوند يې کړی وي، دا ځکه چې هغوی د هوښيارېدو او وېښتيا، د سې لارې د موندلو او توبې ويستلو لپاره پرېمانه فرصتونه لرلي دي. پيغمبر عليه السلام فرمايي:

((الله د هغه انسان پلمه نه مني چې هغه (الله) ورته شپېته کاله عمر

ورکړی وي...)) (۲)

^۱ فاطر: ۳۷

^۲ رواه البخاري.

(۳)

د وخت په وړاندې د مسلمان دنده

که وخت دومره مهم وي لکه وړاندې مو چې بحث پرې وکړ چې پخپله له ژوند سره هم معنا کښل کېږي، نو بیا انسان د خپل وخت په وړاندې ډېر زیات مسؤلیتونه او دندې لري. دی باید پر دې دندو وپوهېږي او دا پوهه په عقیده او باور واړوي او بیا همدا باور او عقیده په عمل او لاسته راوړنې بدل کړي.

له وخت څخه د گټې لېوالتیا:

د مسلمان د خپل وخت په وړاندې تر ټولو لومړنۍ دنده دا ده چې باید ښه ساتنه یې وکړي، کټ مټ هماغسې لکه د خپلې شتمنۍ ساتنه چې کوي او یا له هغې هم زیات؛ او په داسې لارو کې یې وکاروي چې د ده او د خپل امت دواړو لپاره یې ګټور او مفید وي.

دا ځکه چې اسلاف (رحمهم الله تعالی) د وخت د ارزښت په اړه تر بل هر چا ښه پوهېدل، هغوی له وخت سره د چلند په برخه کې له هر چا زیات احتیاط کوونکي وو. دا د حسن بصري په خبرو کې له ورايه برېښي، هغه وایي چې له داسې خلکو سره مخ شوی یم چې د خپل وخت ساتنه یې له هغه زیاته کوله چې نن ورځ یې موږ د خپلو شتمنیو کوو.

همدا لامل دی چې داسې خلک د خپل وخت سمې کارونې ته په خاصه توګه لېواله وو او هېڅکله یې هم بې ځایه نه تېراوه، لکه عمر بن عبد العزيز وایي: ((یقیناً، شپه او ورځ په تا کې کار کوي، نو ته په هغو کې کار وکړه.)) هغوی به ویل چې د وخت بې ځایه تېرول له وخت سره د کرکې نښه ده او دغه راز په دې باور وو چې وخت د تورې په څېر دی: که یې ته غوڅ نه کړې، نو وخت به تا غوڅ کړي. دغه اند او باور دوی تل هڅول تر څو د ځان د ودې لپاره زیار وباسي. هغوی باور درلود چې: هغه څوک چې نن یې د پرون په څېر دی، غمجن او ویر لړلی دی؛ خو هغه څوک چې نن یې له پرون څخه بدتره دی، بدمرغه او بدبخته دی.

هغوی دومره محتاط وو چې یوه ورځ، تر دې چې د ثانیې یوه وره برخه یې هم نه پرېښوده چې بې گټې تېره شي، یا به یې په ګټور علم کې تېروله، یا به یې ښه کارونه کول، یا به یې د خپلو خواهشاتو پر وړاندې مبارزه کوله، او یا به یې هم نورو ته ښېګڼه رسوله. هغوی تل له دې وېرېدل چې وخت به ترې بې گټې تېر شي او دوی به یې په اړه خبر هم نه لري. دا حقیقت د ابن مسعود رضي الله عنه له دې وینا ډېر ښه څرګندېږي، دی وایي: پر هېڅ شي کله دومره نه

يم پښېمانه شوى، لكه پر هغې ورځې چې تېره شوې وي او ما ترې گټه نه وي اخيستي. او يو بل عالم وايي: زما هغه ورځ به ځايه تېره شوې چې ما پكې داسې علم نه وي ترلاسه كړى چې الله جل جلا له ته يې ور نږدې كړى اوسم. دغه راز يو هوښيار وايي: هر هغه څوك چې يوه ورځ به له دې تېره كړي چې گټه ترې پورته كړي، يقيناً ځان يې تېر ايستى دى.

خو نن ورځ چې مسلمانان په څه ډول د وخت په بې ځايه تېرولو وينو، زړونه مو له غم او خفگان څخه ډكېږي. په حقيقت كې د وخت بې ځايه تېرول، د شتمنۍ او دارايۍ له بې ځايه لگولو ډېر زيانمن او خطرناك دى، دا ځكه چې د شتمنۍ پر عكس د وخت عوض او بدیل هېڅكله نه شو موندی.

يوه هغه جمله چې موږ يې نن سبا هر چېرته اورو، هغه ((د وخت وژنه)) ده. موږ وينو چې خلك ساعتونه ساعتونه ناست وي، هېڅ هم نه كوي مگر په نږد، شترنج او تاش كولو بوخت وي. هغوى اصلاً په دې فكر نه كوي چې دا ډول وخت تېرول يې سم كار دى او كه ناسم. دوى په بشپړ ډول له خپلو ديني وجايو او دندو غافل وي او يوازېنۍ بوختيا يې د وخت وژل وي. دا ډول خلك د خواخوږۍ او مرستې وړ دي، ځكه دوى له دې ناخبره دي چې د وخت په وژلو، دوى پخپله خپل ځانونه وژني. نو، د وخت وژل د ځانوژنې په څېر ده او داسې يوه سرغړونه ده چې د ټولو خلكو په مخكې ترسره كېږي، خو هغه خلك چې دا سرغړونه ترسره كوي، بالكل نه غندل كېږي، ځكه چې خلك په دې نه پوهېږي چې دا جرم څومره ستر او ښايي بدتر دى، او په ټوله كې دوى اصلاً د دې شعور نه لري چې يوه ناسمه كړنه ترسره كوي.

د اوزگار وخت سمه كارونه:

فارغ او اوزگار وخت يو داسې نعمت دى چې ډېرى له پامه غورځول كېږي او ډېرى خلك ترې استفاده نه كوي، ځنكه چې پيغمبر عليه السلام فرمايي:

((د الله تعالى دوه نعمتونه دي چې ډېرى خلكو هېر كړي: شتمني

او اوزگار وخت.)) (۱)

له اوزگار وخت څخه موږ له دنيوي كارونو څخه د اوزگارتيا معنا اخلو چې دا كار مو په ټوله كې د راتلونكي ژوند په اړه له فكر او اندېښنې څخه راگرځوي. دا خبره له هغو اسلامي احكامو سره تضاد نه لري چې انسان د خپل ژوند لپاره كار كولو ته هڅوي. انسان بايد كار وكړي، خو دې

^۱ رواه البخاري.

ته يې بايد پام وي چې هېڅ کار يې هم د الله له خوا د ور له غاړې احکامو څخه را ونه گرځوي او د ژوند د خوښيو او غوښتنو کندنې ته يې ور ونه غورځوي.

له همدې کبله، دا په اصل کې د دين او دنيا تر منځ د انډول رامنځته کولو مسئله ده او دا انډول او توازن دا بېلگه په ښه ډول څرگندوي: دلته يو داسې کس چې د الله اوامرو ته ژمن او ولاړ وي له يوه داسې سوداگر سره پرتله کېږي چې شتمني او اوزگار وخت يې ټوله پانگه او د بريا د لاسته راوړو او گټې کولو وسايل دي. نو له دې بېلکې څخه څرگنده ده چې هر هغه څوک چې د الله تعالی احکامو ته غاړه ږدي، په گټه کې دی او هر هغه څوک چې له شيطان سره معامله کوي خامخا به خپله پانگه له لاسه ورکوي او زيانمن به وي.

په يوه بل حديث کې نبي کریم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

((پنځه شیان له پنځو نورو مخکې وکاروه... او هغه مبارک د همدې
پنځو شیانو تر منځ دا هم یاد کړل چې: خپل اوزگار وخت مخکې له
بوختیا څخه.)) (۱)

دا په دې معنا ده چې فارغ وخت به د تل لپاره نه وي، ځکه ډېر ژر به د وخت دا تشه په ښو يا بدو کارونو ډکه شي. هغه څوک چې په نېکيو او تقوا يې ډکه کړي، بريالی دی؛ او هغه چې په ناروا چارو او سرغړونو يې ډکوي، بدمرغه دی.

ځينې صالحين وايي چې فارغ وخت يوه ستره لورېينه ده، که يې انسان د خپلو بې واکو خواهشاتو په لاس کې ورکړي، نو الله به يې له هغې تقوا او سپېڅلتيا بې برخې کړي چې په زړه کې يې لري.

يو عالم وايي چې دا د ستر خپگان ځای دی چې له هر ډول بوختياوو اوزگار اوسې او بيا هم د الله جل جلا له په لور ور ونه دانگې.

صالحو اسلافو به له هغو خلکو کرکه کوله چې بوختيا به يې نه لرله ځکه اوزگار وخت رحمت په زحمت بدلوي. په دې ځای کې سړي او ښځې دواړه برابر دي ځکه که چېرې اوزگار وخت سړي بې لارې کولی شي، نو دا شی ښځې هم پر نارواوو اخته کولی شي او دا د يوسف عليه السلام له کيسې ډېره ښه څرگندېږي. د يوسف د بادار ښځه پر ده ميينه وه او له بېلا بېلو لارو يې هڅه کوله چې د هغه مينه لاسته راوړي، خو په دې موخه کې پاتې راغله. هغه خپل له اسانتياوو او هوساينو ډک ژوند دې کار ته لمسولې وه او له دې له ورايه بربښي چې فارغ وخت

^۱ رواه الحکيم.

هغه مهال لا زيات خطرناک شي چې کله يو څوک ځوان وي، جنسي خواهشات يې زيات او د داسې خواهشاتو د پوره کولو لپاره يې پيسې هم په لاس کې وي.

ښو کارونو ته بيرته:

د ښو مسلمانانو، هغه چې د وخت ارزښت پېژني او پر اهميت يې پوهېږي، لپاره دا اړينه او لازمي ده چې تر خپله وسه خپل وختونه له ښو کارونو ډک کړي. له دې کار سره بايد د غفلت چلند ونه شي او نه هم له يوې ورځې نه بلې ورځې ته وغځول شي.

ځينې هغه دعا گانې چې نبي کریم صلی الله عليه وسلم مسلمانانو ته سهار او ماښام د کولو لپاره ښودلي، دا ښيي چې اسلام تنبلي او سستي ته څومره د کرکې په سترگې گوري. د بېلکې په ډول، دی مبارک په يوې دعا کې فرمايي:

((اي الله، له غم او خپگان څخه تا ته پناه در وړم او له تنبلي او معلولتيا څخه ستا د پناه غوښتونکي يم.))

له همدې امله قرآن عظيم الشان مسلمانانو ته امر کوي چې مخکې له دې چې په کوم بل کار يا دنده بوخت شئ، د ښو کارونو په لور بيرته وکړئ:

((او هر چا ته يو لوری دی چې هغه مخ ورگرځوونکی دی نو تاسو په ښېگڼو کې سيالي کوئ، هر چېرته چې ياستئ، ټول به الله راولي، بې شکه الله په هر څه وسي دی.))

(البقرة: ۱۴۸)

الله سبحانه و تعالی همدا رنگه فرمايي:

((او که الله غوښتي وای نو تاسو ټول به يې يو امت گرځولي وای خو د دې لپاره (يې داسې وکړل) چې په هغه څه کې مو و ازمایي چې درکړي يې دي، نو په ښېگڼو کې يو له بله وړاندې شئ د الله لور ته ستاسو ټولو ستنېدل دي بيا به مو په هغه څه خبر کړي چې پکې مو شخړه کوله.))

(المائدة: ۴۸)

په يو بل ځای کې الله جل جلا له د جنت لپاره د مسلمانانو د لېوالتيا حس پياوړی کوي او فرمايي:

((او د خپل رب د بښنې او هغه جنت په لوري بېرته وکړئ چې پلنوالی
يې (لکه) اسمانونه او ځمکه ده، متقیانو ته چمتو شوی.))

(آل عمران: ۱۳۳)

او په یو بل آیت کې الله تعالی فرمایي:

((رامنده کړئ د خپل رب د بښنې او هغه جنت په لور چې پلنوالی
يې د آسمان او ځمکې د پلنوالي غوندې دی...))

(الحديد: ۲۱)

په دې ډول الله تعالی په خپل کتاب کې د جنت او بښنې په لور د سیالي او وړاندې کېدو
هڅونه کوي. یا په بل عبارت، د ایمان، تقوا، بښنې او نېکو کارونو په لور هڅول کوي، ځکه
همدا هغه وسایل دي چې د هغه رحم، لورېښې او بښنې ته مو ورسوي. په دې چارو کې سیالي
ستایل شوې او خوښ عمل بلل شوی، ځکه الله تعالی فرمایي:

((چې مهر به یې مېنک وي. او سیالي کونکي دې په همدې کې سیالي
وکړي.))

(المطففين: ۲۶)

هغه لور ذات خپل ځینې ځانګړي پیغمبران او استازي هم ستایي، فرمایي:

((بې شکه هغوی (ټولو) په نېکیو کې بېرته کوله او موږ یې (د ثواب)
په مینه او (له عذاب نه) په وېره وړ بللو او خاص موږ ته غاړه
اېښودونکي وو.))

(الانبیاء: ۹۰)

په همدې ډول، الله سبحانه و تعالی په یوه بل آیت کې خپل رښتیني او نېک بندګان د ستاینې
په ټکو یادوي، فرمایي:

((په الله او وروستی ورځ ایمان راوړي، دښېګڼو امر کوي، له بدو
ایسارول کوي، په ښو چارو کې بېرته کوي او همدا دوی د صالحانو له
ډلې دي.))

(آل عمران: ۱۱۴)

خو بل خوا بيا الله تعالى منافقان غندلي او رتلي دي، فرمايي:

((...او كله چې لمانځه ته پاڅېږي نو په لټۍ سره پاڅېږي...))

(النساء: ۱۴۲)

په يوه بل آيت كې يې الله تعالى په هكله فرمايي:

((...او لمانځه ته نه راځي مگر په لټۍ (زړه نا زړه) او خيرات نه كوي

مگر په ناخوښۍ سره.))

(التوبة: ۵۴)

دغه راز پيغمبر عليه السلام به هم خلك مخكې له دې چې له كوم خنډ يا ناوړه حالت سره مخ شي، ښو كارونو ته د وړاندې كېدو په پار هڅول او تشويقول، دى مبارك فرمايي:

((آيا تاسې يوازې بډاينې ته سترگې په لار ياستئ چې د ظلم په لور

مو تېل وهي؛ بې وزلي ته چې له بې وسۍ سره مو مخ كوي او ناروغۍ

مو له منځه وړي؛ زوړوالي ته چې د لېونتوب لار در ښيي او مرگ ته

مو ور نږدې كوي او دغه راز دجال ته: او دجال اوس نشته، يو

راتلونكى كړاوى؛ او يا د قيامت ورځ ته، هغه ساعت چې تر ټولو

زيات تريخ او غم لرونكى به وي.)) (۱)

د وخت تېرېدا ته پاملرنه:

مؤمن بايد غافل ونه اوسي چې شپې او ورځې يې د سترگو په وړاندې تېرې شي. پكار ده چې په دې اړه فكر وكړي چې شپې او ورځې په څه ډول نوي زاړه كوي، لږې را نږدې كوي، ژوند ته د پاى تكي ږدي، ځواني په زړښت بدلوي او زاړه ورستوي.

نو، د يوه مسلمان په وړاندې بايد شپې او ورځې بې هدفه وا نه وړي او نه وخت پرې داسې تېر شي چې گټه يې ترې نه وي پورته كړې او هڅه يې نه وي كړې چې درس او عبرت ترې واخلي. هر ساعت يا هره شېبه د نړۍ په بېلا بېلو برخو كې بې شمېره پېښې رامنځته كېږي. ځينې پېښې د پوهېدو وړ وي، خو ځينې بيا نه وي. په هره شېبه كې د بېلا بېلو حالتونو او شرايطو خلك هدف گرځي: ځينې له بې وزلۍ شتمن كېږي، ناروغ خپله روغتيا بيا مومي، خپگان پر خوشالۍ بدلېږي او ستونزې خپل ځاى هوساينې او سوکالۍ ته پرېږدي. دا يوازې هغه څوك وينې چې

^۱ رواه الترمذي.

هوښيار وي او په نړۍ کې د رامنځته کېدونکو پېښو مخنيوی کولی شي يا ترې ګټه اخيستی شي او هغه څوک چې د وخت له تېرېدو سره سم د يو نوي څه د زده کولو وړتيا لري. خو هغه چې شيانو ته د ځير کېدو له وړتيا بې برخې وي، هېڅکله به هم د دې جوګه نه شي چې له وخت څخه يو څه زده کړي ځکه د دوی لپاره د شپې او ورځې اوښتون بې معنا او بابيزه دی. دا حقيقت د الله تعالی په آيتونو کې په ښه توګه څرګند شوی، فرمايي:

((د آسمانو او ځمکې په پيدايښت او د شپې ورځې په اوښتون کې

حتماً عقلمنو ته ډېرې نښې (د عبرت دي)).

(آل عمران: ۱۹۰)

په يوه بل آيت کې الله رب العزت فرمايي:

((الله شپه او ورځ (سره) اړوي بې شکه په دې کې د سترګورو دپاره

يو (لوی) درس دی.))

(النور: ۴۴)

د وخت مدیریت:

يو مسلمان بايد په دې پوه وي چې خپل وخت څنګه منظم کړي او پکار ده چې د خپلو دنيوي او ديني چارو لپاره په دې هيله رښتیني پلان او مهالوېش جوړ کړي چې دنيوي چارې يې د ديني فرايضو له پولو وا نه وړي. په دې معنا چې دی بايد په دې پوه وي چې په څه ډول خپل لومړيتوبونه وټاکي: تر ټولو مهم او تر ټولو اړين کار بايد لومړی ترسره شي او بايد له مهالوېش سره سم مخکې يو وړل شي.

د همدې يوه برخه نبي کریم عليه السلام د ابراهيم عليه السلام له صحيفو روايت کړې، په دې کې راځي:

((يو عاقل انسان - چې لېونی نه وي - بايد څلور ساعته ولري: يو

ساعت بايد د خپل خدای (عبادت) ته ورکړي؛ يو ساعت د خپلو

اعمالو محاسبه وکړي؛ يو ساعت د الله تعالی په مخلوق کې په غور

کولو تېر کړي او يو ساعت د خپل خوراک او څښاک د اړتيا په

بشپړولو کې ولګوي.)) (۱)

^۱ رواه ابن حبان و الحکيم.

او دا مهالوېش د هغو خلکو لپاره دی چې د خپل وخت تنظیم ته تر ټولو زیاته اړتیا لري او ډېرې زیاتې دندې او پرېمانه مسؤلیتونه ور له غاړې وي او په هکله یې فکر او اندېښنه لري. د دوی ژوند تر دومره بارونو لاندې وي چې د خپلو کارونو لپاره یې د لا زیات وخت غوښتنې احساس ته اړ کوي.

د وخت مدیریت په ځان کې د آرام او تفریح لپاره هم وخت رانغاړي، ځکه دا حقیقت دی چې زړه او دغه راز بدن له پرلپسې کار وروسته ستړی او ستومانه کېږي او تفریح ته ژوره اړتیا لري.

همدا لامل دی چې موږ باید وخت په وخت دمه او تفریح وکړو؛ خو دا تفریح هم باید د روا بریدونو دننه ترسره شي. حضرت علي رض په څرګند ډول ويلي چې زړه باید وخت په وخت دمه او تفریح وکړي، که داسې ونه شي او هر وخت په کار بوخت وساتل شي، هله بیا زړه ړندېږي.

نو مسلمان باید د ناسمو او بې ځایه بوختیاوو له امله خپل ځان، کورنۍ او ټولنې ته زیان ونه رسوي او خپلې اساسي دندې له پامه ونه غورځوي. او دا شرط د هغه مهال لپاره هم دی چې کله دی خپل ځان د خدای په عبادت کې ستومانه کوي.

له همدې کبله پیغمبر علیه السلام خپلو صحابوو ته چې د شپې له خوا په ده مبارک پسې د لمانځه کولو لپاره را ټول شوي وو، وویل:

((هغو کارونو ته اوږه ورکړئ چې زغملی یې شی، ځکه الله هېڅکله هم نه ستومانه کېږي خو تاسې به ستومانه شئ؛ او الله ته تر ټولو خوښ عمل هغه دی چې تلپاتې وي، که څه هم لږ وي.)) (۱)

په یو بل ځای کې نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي:

((بې له شکه د اسلام دین د آسانۍ دین دی او څوک چې په خپل ځان باندې دین سخت کړي ارومرو مغلوبېږي او بیا نه شي کولی چې په همدې ډول دوام ورکړي. نو باید په دین کې له حده تېری ونه کړئ، بلکې د بشپړتیا په لور هڅه وکړئ او غوره ثواب او اجر ترلاسه کړئ.)) (۲)

^۱ رواه البخاري و مسلم.

^۲ رواه البخاري و النسائي.

پیغمبر علیه السلام هغو کسانو ته لارښوونه وکړه چې په قرآن کریم لوستلو، د شپې په لمانځه، روژې نیولو او په عاجزی کې یې له بریده تېری کاوه، نبي کریم علیه السلام فرمایي:

((یقیناً بدن مو پر تاسې حق لري، ښځې مو پر تاسې حق لري او

مېلمانه مو پر تاسې حق لري.)) (۱)

رسول الله صلی الله علیه وسلم یو ځل هغو صحابوو ته چې په رهبانیت او د دین په کارونو کې یې له سېمو او مناسبو بریدونو تېر کړی وو، وفریل:

((بې له شکه، زه په تاسې کې له الله زیات وېرېدونکی او پر دین پوه

یم، زه قیام(د شپې لمونځ) هم کوم او خوب هم کوم، روژه هم نیسم

او پرېږدم یې هم او له ښځو سره نکاح هم کوم، نو هر هغه څوک چې

زما له سنت څخه مخ اړوي، زما له امت څخه نه دی.)) (۲)

دا له همدې کبله ده چې اسلام انسان ته اجازه ورکوي چې د ژوند له رنگینو او هوساینو د خپلو روا بریدونو په داخل کې خوند واخلي. همدا لامل دی چې کله پیغمبر علیه السلام د خپل یوه صحابي حنظله رض په اړه واورېدل چې له دې امله د منافقت تور پرې لگېدلی وو چې د پیغمبر علیه السلام په مخکې به یې یو څه کول او د خپلې کورنۍ په وړاندې بل څه. نو پیغمبر علیه السلام ورته وفرمایل:

((اې حنظله! که ته په هماغه حالت پاتې شې چې زما په وړاندې یې،

نو پرېښتې به سلام درباندي وايي، خو اې حنظله یو یو ساعت.)) (۳)

په حدیث کې له یو یو ساعت نه مراد دا دی چې یوه گړۍ د خپل خدای او یوه گړۍ د خپل زړه لپاره.

الأسمايي وايي چې یوه اعرابي ښځه مې ولیده چې په لاس کې یې تسبیح نیولې وې، او په ورته وخت کې یې سینکار هم کاوه. نو ورته ومې ویل: ((څنگه داسې یو کار کولی شې؟)) یعنې په دې ښځې مې گمان وکړ چې دا به له هغو ښځو وي چې الله یې هېر کړی، د ښایستوالي او زړه راښکلتیا ښځه به وي. خو د هغې ښځې ځواب ډېر لنډ او له هوښیاری ډک وو، ویې ویل: ((الله تعالی پر ما حق لري او زه هېڅکله هم له دې حق څخه مخ نه اړوم، او د تفریح او ساعت تېري

^۱ رواه البخاري.

^۲ رواه البخاري.

^۳ رواه مسلم.

لپاره هم فارغ وخت راکول شوی.) الاسمايي وايي چې د هغې له خُواب څخه پوه شوم چې هغه يوه صالحه او رښتينې ښځه وه، چې يو مېړه يې درلود او د هغه لپاره يې سينگار کاوه.

هر کار خپل وخت لري:

يو غوره مسلمان بايد په دې پوه وي چې کوم کار د زړه، ژبې او د بدن د هر غړي د هوساينې له مخې له کوم وخت سره ښه سمون خوري. په بل عبارت، دی بايد د سم کار لپاره سم وخت وپېژني، ځکه دا به يې د دې جوگه کړي چې د هغه کار په ترسره کولو کې له خپل ټول وس او توان څخه کار واخلي او دغه راز د الله تعالی له مرستې او توفيق څخه به هم برخمن وي.

د دې معنا په هغې لارښوونې کې ښه څرگنده شوې چې ابو بکر رض، عمر رض ته وکړه کله چې عمر رض غوښتل چې په خلافت کې له ابو بکر رض نه مخکيوالی وکړي. ابو بکر رض ورته وويل: پوه شه اې عمره! چې د ورځې احکام به ونه منل شي که د شپې له خوا ترسره شي او پوه شه چې د شپې عبادات به قبول نه شي، که د ورځې له خوا ترسره شي.

نو دا د يوه کار په هر وخت کې د کولو وصيت نه، بلکې د يوه کار په خپل سم وخت کې د کولو ترغيب دی. له همدې کبله الله تعالی د ديني اوامرو د ترسره کولو ځينې ځانگړي وختونه غوره کړي چې بايد بابېزه تېر نه شي. د بېلگې په ډول د لمنځونو په هکله الله تعالی فرمايي:

((... بې شکه لمونځ په ټاکلو وختو کې پر مؤمنانو فرض دی...))

(النساء: ۱۰۳)

د روژې په هکله الله تعالی فرمايي:

((... نو تاسو نه چې څوک دا مياشت بيا مومي، هغه دې روژه

ونيسي...))

(البقرة: ۱۸۵)

د حج په اړه الله تعالی فرمايي:

((د حج څو معلومې مياشتې دي...))

(البقرة: ۱۹۷)

او د زکات په هکله الله سبحانه و تعالی فرمايي:

((... او د هغه حق ورکوي (عشر) د فصل اخيستو په ورځ...))

(الانعام: ۱۴۱)

د زړه او ژبې اعمال هم باید په ټاکلو وختونو او سمو ځایونو کې ترسره شي.

يو هوښيار وايي چې هر کس له څلور ډوله تجربو سره په څلورو بېلا بېلو وختونو کې مخ کېږي. پر هغه د خوښۍ، ستونزې او کړاو؛ اطاعت او فرما بردارۍ؛ او همدا رنگه د نافرمانۍ وختونه راځي. په دې ټولو حالاتو کې پر ده د الله تعالی له خوا ځينې احکام ټاکلي دي، دا ځکه چې الله تعالی د ده خالق او پيدا کوونکی دی.

د دې خبرې څرگنداوې په دې ډول دي چې: کله چې يو څوک د اطاعت په حالت کې وي، بايد له الله منندوی وي چې ده ته يې نېغه لار ښودلې. کله چې د خوښۍ په حالت کوي نو بيا هم بايد له الله مننه وکړي چې له خوښۍ ډک زړه يې ور په برخه کړی. خو کله چې د نافرمانۍ په حالت کې وي، نو پکار ده چې توبه وباسي او له الله بښنه وغواړي. او وروستۍ يې هم دا چې کله انسان له ستونزو يا کړاوونو سره مخ وي، نو بايد صبر او زغم ولري.

دا څلو واره حالتونه په عظيم کتاب قرآن کریم کې ياد شوي. د بېلگې په ډول د اطاعت او فرما بردارۍ د حالت په اړه لولو چې:

((ورته ووايه: (دا) د الله په فضل او رحمت سره دی نو په دې سره
دې خوشاله وي، دا له هغه څه غوره دی چې خلك يې را غونډوي.))

(يونس: ۵۸)

د خوښۍ او سوکالۍ د حالت په اړه په يو بل آيت کې فرمايي:

((... خورۍ د خپل رب له روزۍ نه او شکر يې وباسئ، دا پاکيزه
ښار او هغه بښونکی رب دی.))

(سبا: ۱۵)

د نافرمانۍ د حالت اړوند الله تعالی فرمايي:

((ورته ووايه! اې زما هغو بندگانو چې پر خپلو ځانو يې ظلم کړی د
الله له رحمته مه ناهيلي کېږئ، يقيناً الله ټول گناهونه بښي بې شکه
هماغه ډېر بښونکی مهربان دی.))

(الزمر: ۵۳)

او د ستونزو او کړاوونو په تړاو فرمایي:

((او خامخا به تاسو په څه ډار، لوږه، او د مالونو، ځانونو او مېوو په څه کمښت وازمایو نو صبر کوونکو ته (د ثواب) زېږی ورکړه. هغوی ته، چې کله یو مصیبت ور ورسېږي نو وايي موږ د الله یو او د هغه په لور ستنېدونکي.))

(البقرة: ۱۵۵ – ۱۵۶)

دغه راز نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي:

((د مؤمن حال د تعجب وړ دی. په هر حال کې ورته خیر او ښېگڼه رسېږي او نه رسېږي دا خیر مگر مؤمن ته. که یو څه خوښي پرې راشي، شکر پرې باسي نو دا ورته خیر دی. او که څه کړاو ور رسېږي نو صبر پرې کوي او دا هم ورته خیر دی.)) (۱)

د غوره وختونو لټون:

یو ښه مسلمان چې تل په ښو کارونو کې له نورو وړاندیتوب کوي، ورته بویه چې هغه وختونه ولټوي چې الله له ځانگړو برکتونو او فضایلو ډک کړي، لکه څرنگه چې پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((خدای مو ځینې وختونه برکتمن کړي، نو ویې لټوئ.)) (۲)

هغسې چې الله تعالی ځینو کسانو ته په ځینو نورو ځانگړی لوړاوی او فضیلت ور په برخه کړی، ځینو نوعو ته یې گټورتیا ورکړې او ځینې ځایونه یې برکتمن کړي، نو دا طبیعي ده چې ځینو وختونو ته یې هم فضیلت او لوړاوی ور په برخه کړی ځکه هماغه د ټولې نړۍ خالق او هستوونکی دی. هغه لور ذات فرمایي:

((او ستا رب چې څه غواړي هغه پیدا کوي او غوره کوي یې، ددوی څه اختیار نشته...))

(القصص: ۶۸)

^۱ رواه مسلم.

^۲ رواه الطبراني.

الله تعالى د شپې د وروستۍ برخې ساعتونه برکتې کړي. دا هغه وخت دی چې الله تعالى په داسې کیفیت د خپلو بندګانو لپاره د ځمکې اسمان ته را ښکته کېږي چې له شان سره یې ښایي او غږ پرې کوي:

((آیا څوک شته چې ښښه رانه وغواړي او زه یې گناهونه ور وبښم؟
شته څوک چې توبه وباسي او زه یې توبه قبوله کړم؟ شته څوک چې
له ما غوښتنه ولري؟ شته څوک چې له ما دعا وغواړي؟ او (دا) تر رڼا
کېدو پورې (دوام کوي).)) (۱)

همدا لامل دی چې سپېڅلی او رښتینی ذات الله جل جلا له فرمایي:

((بې شکه متقیان په باغونو او چینو کې دي. څه چې خپل رب یې
ورکړي د هغو را اخیستونکي به وي، یقیناً هغوی له دې نه وړاندې
نېکان وو. هغوی به د شپې لږ (وخت) ویده کېدل. او په سهارونو
کې به یې ښښې غوښتلې.))

(الذاریات: ۱۵ – ۱۸)

رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي:

((هغه وخت چې الله خپل بنده ته له بل هر وخت نه زیات ور نږدې
وي د شپې وروستۍ درېیمه برخه ده، نو که تاسې یو له هغو کسانو
یاستئ چې په دې گړۍ کې الله یادولی شئ، نو همداسې وکړئ.))
(۲)

الله تعالى ته تر ټولو خوښه ورځ د جمعې مبارکه ورځ ده. د جمعې ورځ د مسلمانانو اونیز اختر
دی چې دوی پکې د جمعې لمونځ ترسره کوي. او په دې ورځ کې یوه گړۍ داسې وي، که په
هغې کې یو مسلمان له الله تعالى څه وغواړي، نو خامخا به یې ترلاسه کړي.

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي:

((څوک چې د جمعې لمانځه ته په لومړي وخت کې ځان ور ورسوي
نو داسې دی لکه یو اوښ یې چې صدقه کړی وي، او څوک چې په
دوهم ساعت کې ور ورسېږي، نو داسې دی لکه غوږی یې چې صدقه

^۱ رواه احمد و مسلم.

^۲ رواه الترمذي.

کړی وي، هغه چې په درېیم ساعت کې ور ورسېږي داسې دی لکه
اوزه یې چې صدقه کړې وي، هغه چې په څلورم ساعت کې ور
ورسېږي نو داسې دی لکه چرګه یې چې خیرات کړې وي او بیا یوه
هګۍ؛ خو کله چې امام د خطبې لپاره په منبر کېږي، نو پرېښتې هم
د خطبې د اورېدو په پار جومات ته ننوځي.)) (۱)

او دغه راز الله تعالی ته د کال تر ټولو خوښې او نږدې ورځې د ذوالحجې میاشتې لس ورځې
دي، او په دې لسو کې تر ټولو غوره د عرفې ورځ ده. پیغمبر علیه السلام یې په دې ټکو یادونه
کړې:

((الله تعالی ته له دې لسو ورځو څخه زیاتې غوره او خوښې ورځې
نشته. ویې ویل: اې د الله رسوله! آیا د الله په لاره کې جهاد هم نه؟
ځواب یې ورکړ: نه، د الله په لاره کې جهاد هم نه، پرته له دې چې
یو سړی له خپل روح او شتمنۍ سره ووځي او په داسې حال کې بېرته
راوگرځي چې له دې څخه یو هم ورسره نه وي.)) (۲)

کله چې الله ته د تر ټولو غوره میاشتو خبره راشي، نو بې له شکه چې هغه د روژې میاشت ده.
دا میاشت له یوه ځانګړي مقام څخه برخمنه ده او هغه دا چې په دې میاشت کې قرآن کریم
پر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نازل شوی او مسلمانانو ته د روژې، د شپې لمانځه او د
ښو کارونو د ډېرولو امر شوی. په دې توګه، روژه د ښکيو او تقوا میاشت ده. همدا لامل دی
چې سلف صالحینو به په ډېرې لېوالتیا د دې میاشتې غوښتنه کوله تر څو خپلې نیمګړتیاوې
ورژوي او ځان له گناهونو پاک او سپېڅلی کړي.

له عبادۀ ابن الصامت رضي الله عنه څخه روایت دی چې پیغمبر علیه السلام یوه ورځ د روژې
په میاشت کې وفرمایل:

((روژه درته د برکتونو د میاشت په توګه راغلې او الله مو په دې
میاشت کې ساتنه کوي؛ نو خپل رحمتونه درباندي نازلوي، گناهونو
مو رژوي او دعاوې مو قبلوي. په دې کې مو سیالي ته ګوري او د
پرېستو په وړاندې مو ستاینه کوي. نو الله ته مو تقوا او رښتینولي

^۱ رواه البخاري و احمد.

^۲ رواه البخاري.

وړاندې کړئ، ځکه بد مرغه کس هغه دی چې په دې میاشت کې یې
د الله پېرزوینه، بښنه او لورپینه په برخه نه شي.)) (۱)

که څه هم د روژې ټوله میاشت یوه ارزښتناکه او له برکتونو ډکه میاشت ده، خو وروستی لس
ورځې یې تر ټولو زیاتې له ارزښت او اهمیت څخه برخمنې دي او کولی شو دا ارزښت یې په
لاندې دوو علتونو کې څرګند کړو:

لومړی، دا ورځې د دې برکتمنې میاشتې وروستی ورځې دي او هغه اعمال چې په دې ورځو
کې ترسره شوي وي، زیات ارزښت او اجر لري. همدا لامل دی چې په یوې دودیزې دعا کې
راځي:

((ای الله، زما د ژوند تر ټولو غوره پړاو وروستی پړاو وگرځوه؛ او تر
ټولو غوره اعمال مې وروستني اعمال وگرځوه؛ او زما تر ټولو غوره
ورځ هغه کړه چې له تا سره پکې مخ کېږم.))

دوهم، د قدر شپه یو له دې غوره وختونو څخه ده او دا هغه شپه ده چې الله تعالی پکې
برکتونو نازلوي، لکه الله تعالی فرمایي:

((بې شکه موږ هغه (قرآن) د قدر په شپه نازل کړی. او ته څه پوه
کړی یې چې د قدر شپه څه ده؟ د قدر شپه له زرو میاشتو غوره ده.
په هغې کې ملايکان او روح د خپل رب په اجازه د هر (ټاکلي) کار
دپاره را کوزیږي. هغه (ټوله) سلامتیا ده، تر سهار ختلو پورې.))

(القدر: ۱-۵)

د روژې په دې لسو ورځو کې، پیغمبر علیه السلام به د شپې لمونځ کاوه او د کورنۍ غړي به
یې هم پاڅول چې په دې کار کې ورسره ګډون وکړي.

له روژې وروسته محرمې میاشتې راځي چې د رجب، ذوالحجې، ذوالقعدې او محرم څلور
میاشتې دي. الله تعالی فرمایي:

((په حقیقت کې د الله په وړاندې د میاشتو شمېر دولس دی، د الله
په کتاب کې له هغې ورځې چې اسمانونه او ځمکه یې پیدا کړي چې

^۱ سیوطي په خپل کتاب ((الجامع الكبير)) کې راوړی او الطبراني ته یې راجع کړی.

له هغو نه څلور حرامې دي، همدا سم دين دى، نو په دغو کې پر
خپلو ځانو ظلم مه کوئ...))

(التوبة: ۳۶)

د مسلمان د ورځني ژوند مهالوېش:

د الله تعالى د رحمتونو د ترلاسي په موخه چې کله يو مسلمان خپل ورځنی ژوند برابر وي، نو
بايد د اسلام له اصولو سره يې سم برابر کړي.

د دې اصولو له مخې، يو مسلمان بايد د شپې وختي ویده او سهار وختي راپاڅېږي. هغه ته بويه
چې سهار وخته او يا مخکې له دې چې لمر را وڅېږي، خپله ورځ پيل کړي، ځکه وختي پاڅېدل
به يې پر يوه داسې سپېڅلي سهار ونازوي چې سوچه او پاک وي او د هغه نافرمانه په تنفس به
نه وي چټل شوی چې ناوخته پاڅېږي. بېغمبر عليه السلام فرمايي:

((اي الله، زما د امت سهارونه له برکتونه او رحمتونو ډک کړه.)) (۱)

يو له تر ټولو لويو بدمرغيو چې نن ورځ مسلمانان پکې اخته دي، دا ده چې د شپې تر ډېرو
ويښ وي او سهار بيا ناوخته پاڅېږي، او په دې ډول د سهار لمونځ ترې تېر وي. له سلف
صالحينو څخه يو تن فرمايي: ((زه حيرانه يم چې دا څنگه امکان لري چې يو څوک دې د سهار
لمونځ د لمر له راخټو وروسته وکړي او بيا دې هم الله تعالى خپل نعمتونه پرې ولوروي.))

له ابو هريرة رضي الله عنه روايت دی چې نبي کریم ص وفرمايل:

((کله چې له تاسې يو تن ویده کېږي، نو شيطان يې د سر په شاتنۍ
برخه کې درې غوټې ور اچوي او د هرې غوټې له تړلو سره وايي: په
وړاندې دې اوږده شپه پرته ده، نو کرار ویده اوسه. خو که دا کس
پاڅېږي او الله ياد کړي، نو يوه غوټه به يې خلاصه شي؛ که اودس هم
وکړي، يوه بله غوټه يې پرانيستل شي؛ او که لمونځ هم وکړي نو درې
واړه غوټې يې پرانيستل شي، نو دی به فعاله او زړه به يې خوشاله

^۱ رواه احمد و غيرهم.

شي، او که داسې ونه کړي نو زړه به يې له خفگانه ډک او د نارامۍ
احساس به کوي.)) (۱)

خومره لوی توپیر دی د هغه مسلمان چې د شیطان د غوتو په پرانیستلو بریالی کېږي او هغه
مسلمان تر منځ چې د شیطان تر اغېز لاندې ویده پاتې وي. نو لومړی یې د الله په یادولو او د
لهانځه په ترسره کولو خپله ورځ په فعاله توګه پیلوي، ورپسې د ژوند ډګر ته په بدني او روحي
ډول فعال او روغ ور وځي. خو وروستی یې همداسې ویده پاتې کېږي او کله چې را پاڅېږي نو
خپل ځان او همدا رنگه خپل روح دروند احساسوي او د خوب او تنبلی دا احساس ټوله ورځ
ورسره مل وي.

دې ټکي ته په پام، مسلمان باید سهار وختي پاڅېږي، لمونځ ترسره کړي او بیا هغه دعاوې
ولولي چې پیغمبر علیه السلام یې د سهارنیو دعاګانو په توګه ښوونه کړې، چې ځینې یې دا
دي:

((د الله تعالی په واکمنۍ کې سهار را پاڅېدلو. ټولې ستاینې الله لره
دي، شریک نه لري. پرته له هغه بل خدای نشته او هماغه ته مو
ورستنېدل دي.))

((ای الله! هر هغه نعمت چې زه او ستا بل هر مخلوق ورسره
پاڅېدلی دی ستا له خوا دی. تا لره شریک نشته، ټولې ستاینې تا لره
دي.))

((ای الله! زه ستا له پېرزوینو، روغتیا او پناه سره را پاڅېدم، نو په
دنیا او آخرت دواړو کې دې خپلې پېرزوینې، روغتیا او پناه راباندې
بشپړ کړه.))

له دې وروسته مسلمان له خپل وخت او د خپل ایمان، باور او تقوا له کچې سره سم د قرآن
کریم تلاوت کوي. الله (جل جلاله) فرمایي:

((دا یو برکتی کتاب دی – تا ته مو د دې دپاره نازل کړی چې خلک
یې په آیتونو ښه سوچ وکړي او عقلمند څه درس ترې واخلي.))

(ص: ۲۹)

^۱ رواه البخاري.

ورپسې مسلمان سهارنۍ خوري او د رزق په لتون پسې وځي. که شتمن وي يا بې وزلی، پکار ده چې په هر حال کې ځانته يو کار ولټوي، که څه هم د هغه شتمنۍ هر څو ډېره وي. دا په دې معنا ده چې مسلمان بايد په هر حال کې کار وکړي، هغه که د پیسو گټلو وي او که د خپلې دارايي او شتمنۍ ساتنه.

همدا په اسلام کې د سود د حراموالي لامل او دليل دی، ځکه سودي سیستم د اسلام له لارښوونو سره په ټکر کې دی. اسلام يو انسان سخت کار، پیسو گټلو او د موخيز ژوند په لور هڅوي. د دې پړعکس، سود انسان په کور بې کاره کېناستو ته هڅوي، چې هېڅ کار هم نه کوي او کوم خطر هم ور پېښ نه وي، خو بيا هم د هغه څه يوه سلنه لاسته ورځي چې په پور يې ورکړي وي. نو، پر انسان لازم دي چې کار وکړي او ځمکه ښېرازه کړي، هسې چې په قرآن کریم کې راغلي:

((...هماغه تاسو له ځمکې را پيدا او پکې آباد يې کړئ...))

(هود: ۶۱)

نو په دې توگه انسان دا زدکړه کوي چې د يو څه په بدل کې بايد يو څه له لاسه ورکړي او هغه څه چې دی مصرفوي، د هغه د توليد لپاره زيار وباسي. هغه ته بويه چې بابېزه ژوند ونه کړي، تر دې که د الله تعالی عبادت ته د ځان وقف کولو ادعا هم ولري؛ ځکه په اسلام کې هېڅ ډول رهبانیت (يا له نړۍ انزوا) نشته.

عبدالله ابن زبیر رض فرمايي چې په نړۍ کې بې موخې او عبث اوسېدل تر ټولو ناوړه کار دی. المناوي په دې خبرې تبصره کوي او وايي: که چېرته يو انسان د خپل ديني لوروي په موخه بې معنا ژوند تېروي، نو د شيطان تر ټولو اسانه ښکار همدی وي. او که د يو چا خلکو ته هېڅ گټه هم نه رسېږي، نو دی به د هغوی په اوږو يو اضافي پېټی وي.

له همدې امله هر کله به چې عمر رض د ښې ښې او خبرې څښتن وليد، نو ترې وبه يې پوښتل: آيا کومه دنده لرې؟ که به يې ځواب ((نه)) وو، نو سزا به يې ورکوله. پر دې سربېره يوه ښک انسان، يو صوفي چې هېڅ دنده نه لري، له هغه کونک سره پرتله کړي چې په دښتو او بيابانونو کې اوسېږي او هېچا ته يې هم گټه نه رسېږي.

د دې تيورۍ له مخې مسلمان بايد پوه وي چې د خپلو دنيوي کارونو د ترسراوي له لارې د الله تعالی په نزد هم خپله دنده او وجيبه ترسره کوي او د الله په عبادت کې لگيا دی. او دا تر هغه وخته دوام کوي تر څو چې د ده کار روا او حلال وي او تر څو چې هېڅ لوری يې هم د الله له ياده نه وباسي.

د دې ترڅنګ، هر مسلمان بايد د خپلو کارونو په ترسره کولو کې د کمال تر بريده هڅه وکړي،
ځکه پيغمبر عليه السلام فرمايي:

((يقيناً الله تعالى امر کړی چې هر کار بايد په غوره ډول ترسره

شي.)) (۱)

((يقيناً الله خوښوي چې که له تاسې څخه يو چاته کوم کار ور له

غاړې وي، نو په غوره ډول يې ترسره کړي.)) (۲)

د يوه مسلمان له ورځنيو دندو چې پکار ده هېر يې نه کړي او له سترگو يې ونه غورځوي، هغه
د ټولنې په وړاندې د ده مسؤليت دی. دا په دې معنا چې مسلمان بايد د ټولنې له غړو سره د
هغوی د کارونو په سمون او د هغوی د اړتياوو په پوره کولو کې مرسته او ملاتړ وکړي او د دې
اجر به د هغه چا له اجر سره برابر وي چې له منځ کوي او يا صدقه و خيرات ورکوي.

نبي کریم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

((هر مسلمان بايد صدقه ورکړي. ويې پوښتل: اې د الله رسوله! که

هېڅ شی هم ورسره نه وي؟ پيغمبر عليه السلام ځواب ورکړ: کولی

شي په خپل لاس کار وکړي، نو چې گټه يې وکړه بيا دې صدقه

ورکړي. ويې ويل: که د کار کولو وړتيا ونه لري او يا يې نه کوي؟ ويې

فرمايل: کولی شي له يوه اړمن سره مرسته وکړي. ويې پوښتل: که

چېرته دا کار هم ونه کړي. نبي کریم صلی الله عليه وسلم ځواب

ورکړ: نو بيا دې په ټولنيزو چارو کې گډون وکړي. ويې پوښتل: که

داسې هم ونه کړي؟ ويې فرمايل: نو بيا دې خپل ځان له ناروا کړنو

لرې وساتي، ځکه دا هم صدقه ده.)) (۳)

نو دا ډول صدقه يا ټولنيزه دنده د هر مسلمان ورځنۍ وجيبه ده او له دې هم ور هاخوا پر ده
د خپل بدن د هر غړي حق دی. نو په دې ډول به يو مسلمان د خپلو شاوخوا خلکو لپاره د
امن، ارامتيا او ښه والي يوه بهانده چينه وي، رسول صلی الله عليه وسلم فرمايي:

^۱ رواه مسلم.

^۲ رواه البيهقي و غيرهم.

^۳ رواه البخاري و مسلم.

((د يوه مسلمان د بدن هر غړی بايد هره ورځ چې لمر راڅپږي،
 صدقه وباسي: د دوو کسانو تر منځ په عدل او نياو پرېکړه صدقه ده؛
 له يو چا سره غره ته په ختو او د هغه د سامان په څېړولو کې مرسته
 کول صدقه ده؛ ښه خبره صدقه ده؛ هر گام چې د لمانځه په لور پورته
 کېږي، صدقه ده؛ او له لارې څخه د زيانمن شي لرې کول هم يوه
 صدقه ده.)) (۱)

دا چې الله تعالی انسان په بشپړ او غوره شکل خلق کړی، نو پکار ده چې انسان د خپل بدن
 هر غړی، بند او هډوکي د الله تعالی په خدمت او د هغه د بندګانو په ګټه وکاروي، او په دې
 ډول د هغه شکر پر ځای کړي.

کله چې د ماسپښين د لمانځه وخت شي، مسلمان د الله د بلنې په لور بېرته کوي او د مسلمانانو
 په ټولګي کې د لمانځه لپاره تلوار کوي. د لمانځه هغسې چې الله تعالی يې امر کړی، په خپل
 وخت ترسره کول فرض دي او په جمعه لمونځ کول غوره او اړين کار دی. نبي کریم صلی الله
 عليه وسلم نږدې وو چې د يو ډله خلکو کورونو ته ور واچوي ځکه هغوی به د جمعي له لمانځه
 ګوښه والی کاوه.

همدا لامل دی چې الله تعالی د جمعي لمانځه ته د يوازيتوب پر لمانځه اوه ويشت درجې
 فضيلت او لوړاوی ورکړی.

له دې وروسته، انسان د غرمې ډوډۍ خوري، په داسې ډول چې د خپلو کارونو د کولو وړتيا ور
 وښيي او بسنه ورته وکړي، لکه الله تعالی چې فرمايي:

((اې د آدم اولادې! د هر عبادت په وخت کې مو خپل د ښکلا لباس
 واخلي او خورئ، څښئ خو اسراف مه کوئ، بې شکه هغه (الله)
 اسرافيان نه خوښوي. ورته وايه: د الله هغه (د) ښکلا (سامان) چا
 حرامه کړې چې خپلو بندګانو ته يې را ايستلې او د روزي هغه پاکيزه
 شيان؟ ورته وايه: هغه خو په دنيايي ژوند کې هم (اصلاً) د مؤمنانو
 لپاره دي او د قيامت په ورځ خو به يوازې د دوی لپاره وي، په همدې
 توګه موږ هغو خلکو ته خپل آيتونه څرګند بيانوو چې پوهیږي.))

(الأعراف: ۳۱-۳۲)

^۱ رواه البخاري و مسلم.

په تودو هېوادونو کې په ځانګړې ډول په اوږي کې ځينې خلک د ماسپښين له خوا يوه سترګه خوب کوي تر څو د شپې د لمانځه جوګه وګرځي او سهار د وخته پاڅېدو وړتيا ولري. الله تعالی په لاندې آيت کې ورته نغوته کړې:

((... غرمه مهال چې کله تاسې جامې باسئ...))

(النور: ۵۸)

کله چې مسلمان د مازديګر اذان واوري، نو بايد پاڅېږي او که په دنده کې وي، نو د لمانځه لپاره خپل کار پرېږدي. په بل عبارت، دی بايد تر هغه وخته پورې له هر څه ځان لرې وساتي، تر څو يې چې لمونځ نه وي کړی. د يوه غوره مؤمن دا صفت په لاندې آيت کې بيان شوی:

((داسې نران چې سوداګري او خرڅلاو يې د الله له ياده، د لمانځه له ترسره کولو او زکات ورکولو څخه نه غافلوي هغوی له يوې داسې ورځې ډارېږي چې زړونه او سترګې پکې اوږي را اوږي.))

(النور: ۳۷)

له يوه مسلمان سره نه ښايي چې خپل لمونځ د لمر تر لوېدو پورې وځنډوي، ځکه دا د منافقينو ځانګړنه وه. نبي کریم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

((منافق همداسې لمونځ کوي، منافق همداسې لمونځ کوي، منافق همداسې لمونځ کوي، منافق همداسې لمونځ کوي؛ د لمر لوېدو ته ګوري چې کله د شيطان د دوو ښکرونو منځ ته ورسېږي، نو هله منافق پاڅېږي او ژر ژر د (مازديګر) څلور رکعت له لمونځ وکړي، او خدای ډېر کم يادوي.)) (۱)

او کله چې لمر ولوېږي نو مسلمان د ماښام د لمانځه لپاره ودرېږي، دا ځکه چې د دې لمانځه وخت ډېر لنډ دی. کله چې د لمانځه فرايض او سنتونه ترسره کړي، نو بيا د ماښام ځينې دعاوې لولي، لکه:

((اي الله! ستا شپه را روانه ده، ستا ورځ تلونکي ده او ستا بندگان له تا دعاوې غواړي، نو ما ته ښښه وکړې.))

پر دې سربېره، د پورته يادو دعاګانو تر څنګ چې د سهار له خوا لوستل کېږي، نورې دعاوې هم شته، خو يوازې د سهار کلمه يې بايد د ماښام په کلمې واړول شي.

^۱ رواه مسلم.

ورپسې مسلمان د شپې دودۍ خوري او له هغه وروسته د ماخوستن لمونځ او سنتونه کوي او بيا له ویده کېدو مخکې د خپلوانو، ملګرو او انډیوالانو د لیدو یا ورسره د مخه ښه کولو اړوند فریضه پر ځای کوي.

نه یوازې دا، بلکې مسلمان باید هره ورځ یو څه وخت مطالعې ته هم ورکړي. په دې معنا چې دی باید داسې علم هم ترلاسه کړي چې په دین او دنیا کې ورته ګټور وي. الله تعالی خپل پیغمبر ته امر کړی:

((... او (دا) وایه چې زما ربه! زما علم نور هم زیات کړې.))

(طه: ۱۱۴)

یو عالم وایي: ((ته راته ووايه چې څه شی مطالعه کوې، زه به درته ووايم چې ته څوک یې!!))
په دې کې هېڅ ستونزه نشته چې مسلمان وخت په وخت د روا بریدونو دننه او له یوه شرط سره سم تفریح او لوبې وکړي او هغه شرط دا دی چې دا ساعت تېری به یې د خپل رښتیني پیغام په عملي کولو کومه اغېزه نه کوي. یعنې دی کولی شي چې د الله تعالی د حقونو له تر پښو لاندې کولو پرته لوبې او تفریح وکړي ځکه بدن یې حق لري چې استراحت وکړي، کورنۍ یې پرې حق لري چې ساتنه یې وکړي او دنده یې پرې حق لري چې سر ته یې ورسوي. دی باید د خپلو حقونو او دندو تر منځ انډول رامنځته کړي، لکه الله تعالی یې چې امر کړی:

((چې تاسې په تله کې تېری ونه کړئ. او په انصاف سره سم ټول کوئ
او تله مه کموئ.))

(الرحمن: ۸ - ۹)

هره ورځ مسلمان ته ښایي چې د الله تعالی هغه حقونه چې دی یې په وړاندې مسؤلیت لري، له یاده ونه باسي، له پامه یې ونه غورځوي او یا ترې مخ وا نه ړوي. الله تعالی فرمایي:

((او (یوازې) الله ولمانځئ او هېڅ شی مه ورسره شریکوئ، مور و پلار
سره ښېګڼه کوئ خپلوانو سره، یتیمانو، مسکینانو، خپلوان ګاونډي،
پردي ګاونډي، د څنګ ملګري، مسافر او له هغو سره چې ستاسو په
واک کې وي...))

(النساء: ۳۶)

نو، تر ټولو لومړنی او اساسي حق د ستر خالق، یوازیني مالک او هستوونکي ذات الله تعالی دی:

((او په تاسې چې کومه لورپینه (نعمت) ده هم د الله له لوري ده...))

(النحل: ۵۳)

د همدې لپاره، مسلمان باید د الله تبارک و تعالی حقونه له پامه ونه غورځوي.

د الله تعالی تر ټولو څرګند او ستر ورځنی حق لمونځ دی او په دې کې خشوع او عاجزي کول یې د مؤمنانو تر ټولو لومړنۍ ځانګړنه بللې، الله جل جلا له فرمایي:

((هغوی چې په خپل لمانځه کې عاجزي کونکي دي...))

(المؤمنون: ۲)

هغه تبارک و تعالی په دې ځانګړنو کې د لمانځه پر ساتنې په سختۍ ټینګار کړی، الله جل جلا له فرمایي:

((او هغوی چې (تل) د خپلو لمنځونو ساتنه کوي...))

(المؤمنون: ۹)

او هغه چې د لمانځه ټاکلي وختونه تېروي او له لاسه یې وځي، هغوی وېروي، الله تعالی فرمایي:

((نو د (داسې) لمونځ کونکو دپاره تباہي ده. کوم چې له خپلو

لمنځونو غافلان دي...))

(الماعون: ۴ – ۵)

دوهم حق د مور او پلار دی، ځکه چې له هغوی سره له مهربانۍ او درناوي ډک چلند کول په سیده ډول له توحید سره اړیکه لري، لکه څنګه چې یې قرآن کریم بیانوي. په دې برخه کې مور ته ځانګړې پاملرنه شوې، دا په دې چې مور د یوه ماشوم لپاره له پلار څخه زیاتې ستونزې کالي او ډېره ساتنه او پاملرنه یې کوي. قرآن کریم فرمایي:

((... مور یې په (ډېر) کړاو سره په ګېډه کې ګرځولی او په کړاو سره

یې زېږولی، او په ګېډه کېدل او له تې بېلېدل یې (ټول) دېرش

مياشتې دي...))

(الاحقاف: ۱۵)

همدا لامل دی چې اسلام یوازې یوه ورځ ځانگړې کول نه مني چې خلک یې ((د مور ورځ)) بولي او د مور درناوی پکې کوي، ځکه اسلام غواړي چې د مور د ژوند هره ورځ د نمانځنې او درناوي ورځ وگرځوي.

له دې وروسته د خپلوانو لکه ورونو، خويندو، ماماگانو، ترونو، د تره زامنو او نورو خپلوانو حق راځي. ورپسې د یتیمانو، بې وزلو، مسکینانو، سوالکرو حق دی او بیا د ګاونډیو او ملګرو حقونه دي.

په پای کې د هغه چا حق دی چې ښی لاس پرې واکمن دی یعنې انسان ته د هغه څه حقونه هم ور له غاړې دي چې په واک کې یې دي. د بېلګې په ډول د مرییتوب په عصر کې پر بادار له خپل مربي سره د روغ چلند حق وو. خو اوس، پر ده لازم دي چې له خپلو څارویو، ماشینونو او خپلې دارايي سره سم او روغ چلند وکړي. باید ساتنه یې وکړي او ضایع یې نه کړي، ځکه الله تعالی داسې نعمتونه ورکړي چې د قیامت په ورځ به یې په اړه پوښتل کېږي.

د ورځې په پای کې، که چېرته مسلمان غواړي چې ویده شي، نو غوره دا ده چې اودس وکړي، لمونځ وکړي او ورپسې د خوب ځای ته لاړ شي، په ښي اړخ پرېوځي او د پیغمبر علیه السلام دا دعا ولولي:

((ای الله! ستا په نوم پرېوځم او ستا په نوم به را پاڅېرم. که ته رانه (د خوب په حالت کې) روح واخلي نو ښه ورته وکړه؛ او که یې (له خوب وروسته) بېرته را واستوي، ساتنه یې وکړه هغسې لکه د خپلو ښکونکو بندگانو ساتنه چې کوي.))

د همدې لپاره مسلمان باید زده کړي چې د ورځې په هره برخه کې کومو اعمالو او ویناوو ته اړتیا لري. دا معلومات د علماوو له خوا په لیکل شوو کتابونو کې موندلی شو، چې ځینې کتابونه یې په لاندې ډول دي:

۱- اعمال اليوم واليله — النسائي.

۲- الاذکار — النووي.

۳- الكلمة الطيب — ابن تيمية.

۴- الوابل الصيب — ابن القيم.

۵- الحسن الحاسن — ابن الجزري.

۶- تحفة الذاكرين — الشوكاني.

۷- الاذکار — امام حسن البنا. (۱)

^۱ زموږ د معلوماتو له مخې تر اوسه پورې يوازې الماثورات او الاذکار انگليسي ژبې ته ژباړل شوي. (اېډيټ کوونکی)

(۴)

د انسان وخت - د پرون، نن او سبا تر منځ

د انسان وخت په دریو برخو وېشل کېدی شي: پرون، نن او سبا؛ یا تېر، اوس او راتلونکی.

له وخت سره د چلند له مخې خلک په بېلا بېلو ډلو وېشلی شو چې له بې گټې وخت تېروونکو نیولې د وخت په اړه تر بې پامۍ او بې پروايۍ کوونکو پورې خلک پکې رانغاړي. داسې خلک شته چې له تېر مهال سره مینه لري، داسې خلک چې په اوسمهال پورې نښتي او داسې خلک چې ځان یې له حده زیات راتلونکي ته وقف کړي.

خو، داسې خلک هم شته چې اعتدال یې غوره کړی او په دې پوهېږي چې د وخت له ټولو پړاوونو سره څنګه عاقلانه او متوازن چلند وکړي.

په تېر مهال پورې تړلي خلک:

داسې خلک شته چې پرته له تېرې ورځې څخه بل هېڅ شی هم نه پېژني. دوی یوازې په تېر مهال کې ژوند کوي او د بل هېڅ څه په هکله هم احساس یا اندېښنه نه لري. داسې خلک یا په خپل تېر مهال پسې لېوني وي او په خیالي نړۍ کې ژوند کوي، یا د خپل ملت یا کورنۍ په تېر وخت مین او د هغو لېونیانو په څېر وي چې د تېرو وختونو په رنگینو کې ژوند کوي. د دې ډلې خلک دا ډول بېلا بېل انځورونه لري:

الف: لومړی انځور د هغو خلکو دی چې په خپلو لاسته راوړنو ویاړ او لویي کوي. دوی په بشپړ ډول په تېر کې ورک وي او د هېڅ داسې کار هڅه نه کوي چې د دوی د تېر او اوسمهال تر منځ د یوه پل په توګه کار ترې واخیستل شي. دوی هر وخت د هغه څه په هکله خبرې کوي چې پخوا وو او یا هغه څه چې د دوی پخوانیو نسلونو ترسره کړي. دوی د نورو په تاریخ کې ژوند کوي او د خپلو کارنامو او لاسته راوړنو هډو تاریخ نه لري چې په اړه یې خبرې وکړي.

د خپل تېرمهال برم او پرتم او د خپلو تېرو نسلونو سترې لاسته راوړنې یې له شکه چې د ستایلو وړ دي، خو یوازې تر هغه وخته چې د هغوی پیل کړی کار مو د پرمختګ جوګه کړي او د هغوی د ښو کارونو متابعت وکړو. خو که خبره یوازې د تېرمهال په ستاینه کې تر ټولو پاتې شي، نو بیا به مو ارومرو یو ولاړ چلند خپل کړی وي چې د ملتونو او قومونو په وده او پرمختګ کې هېڅ ډول زیاتوالی هم نه رامنځته کوي. او که ډول ولاړ چلند خپل کړي نو معنا به یې له دې پرته بل څه نه وي چې وراسته شوي هډوکي ګټور وي، ځکه یو وخت په ژونديو جسدونو کې وو.

ب: دوهم انځور د هغو خلکو دی چې په ورياتي ميراث تکیه کوي، بې له دې چې سم او ناسم يې وگوري او يا يې جدي او خندنی اړخ وسنجوي. داسې خلک تېر مهال له اوس نه په هر حال غوره گڼي ځکه د دوی د ليدلوري له مخې، له تېر مهال څخه داسې څه نه دې ور پاتې چې دوی پرې اوسمهال وياړ وکړي. په دې حالت کې، دا مهمه ده چې لومړی ميراث يا ترکه وپېژنو او بيا يې تجزيه وکړو.

ځينې خلک قرآن کریم او د نبي کریم صلی الله عليه وسلم سنت هم د همدې ترکې يا ميراث برخه بولي. بې له شکه چې همداسې ده، کله چې د ترکې دا برخه هغو مسلمانانو ته ور ورسېږي چې پوهه يې لري نو له دې پرته بله هېڅ لاره نه ور پاتېږي چې عمل پرې وکړي.

الله تعالی فرمايي:

((او (گورئ) کله چې الله او د هغه رسول د څه کار فيصله وکړي نو بيا هېڅ مؤمن او مومني لره دا نشته چې بيا به يې (هم) د خپل کار څه واک وي ...))

(الاحزاب: ۳۶)

نو کله چې د ميراث سپېڅلی اړخ موخه وي، نو بيا هېڅ ډول شک او شبهات بايد شتون ونه لري. خو تر کومه چې د ميراث انساني لوری دی، نو پکار ده چې دا برخه يې لومړی چاڼ شي او بيا پرېکړه وشي چې څه ترې واخيستل او کومه برخه يې پرېښودل شي. د بېلگې په ډول، ښايي په دې ميراث کې له داسې سيمه ييزو ارزښتونو سره مخ شو چې په بل ځای کې رغښت ونه شي کړی، او ښايي داسې يو څه پکې بيا مومو چې د يوه ځانگړي عصر استازولي وکوي او په بل عصر کې ترې گټه نه شي اخيستل کېدی.

همدا لامل دی چې د ستونزې د هوارې په موخه، هر هغه څه چې د تېر وخت استازيتوب کوي او اوس هم موجود وي بايد اوږه په اوږه مخکې لاړ شي.

ج: درېيم انځور د هغو خلکو دی چې په تېر مهال پورې کلک نښتي او د هر څه متابعت کوي، او په دې پوخ باور لري چې هېڅ ډول کوږوالی او تېروتنه پکې نشته. داسې خلک چې په خپلو تېرو نسلونو پورې تړلي وي، له بده مرغه ټول ژوند د لارويو او تقليد کوونکو په څېر تېروي او هېڅکله هم د نوښت او نوي فکر هڅه نه کوي. د دې حالت په هکله قرآن کریم فرمايي:

((او کله چې ورته وويل شي: د هغه څه متابعت وکړئ چې الله را نازل کړی، نو دوی وايي: نه! بلکې هغه به منو چې پلار نېکه مو ور

باندې موندلي، که څه هم پلرونه يې په هېڅ شي نه پوهېدل او نه يې
لار موندلې وه.))

(البقرة: ۱۷۰)

دا ډول فکر د الله تعالی د پیغمبرانو په لاره کې د خنډ په توګه ودرېدلی. د مثال په توګه، د
قرآن کریم هغه آیت چې کله د هود علیه السلام قوم خپل پیغمبر ته وویل:

((آیا د همدې لپاره راته راغلی یې چې یوازې الله ولمانځو او هغه
پرېږدو چې زموږ پلرونو لمانځل...))

(الاعراف: ۷۰)

د ثمود قوم صالح علیه السلام ته وویل:

((وېلي اې صالحه! تا ته په موږ کې له دې پومبې هیلې کېدې، آیا له
دې مو ایساروې چې هغه څه ولمانځو کوم چې زموږ پلرونو به
لمنځلو...))

(هود: ۶۲)

ابراهیم علیه السلام هم خپل قوم ته وویل:

((کله چې هغه خپل پلار او قوم ته وویل: دا بتان څه شی دي چې
تاسو یې عبادت ته ټینګ ولاړ یاست؟ هغوی وویل: موږ خپل پلرونه
د دغو په لمانځنه موندلي دي.))

(الانبیاء: ۵۲ – ۵۳)

او په قرآن کریم کې هغه آیت دی چې کله د شعيب علیه السلام قوم ترې وپوښتل:

((... آیا لمونځ دي امر درته کوي چې موږ هغه څه پرېږدو چې پلرونو
مو لمنځلو؟...))

(هود: ۸۷)

سپېڅلی قرآن کریم د خلکو دا چلند په دې ډول بیانوي:

((او په همدې توگه موږ چې له تا ږومبى په کوم کلي کې څوک وپرونکى لېږلى نو ها سوکاله خلکو به يې خامخا ويل چې موږ خپل پلرونه په يوه لاره موندلي او يقيناً موږ د هغوى پر پلونو روان يو.))

(الزخرف: ۲۳)

قرآن کریم دا نه مني چې څوک د فکر کولو داسې ناوړه لار خپله کړي او يا په پتو سترگو د هغه څه پلويان شي چې په ميراث ور رسېدلي وي، فرمايي:

((... که څه هم پلرونه يې په هېڅ شى نه پوهېدل او نه يې لار موندلې وه.))

(البقرة: ۱۷۰)

((... ايا که څه هم پلرونه يې نه په څه پوهېدل او نه يې سمه لار موندلې وه.))

(المائدة: ۱۰۴)

((نبي (ع) وويل: آيا که څه هم ما تر هغه غوره لارښوونکى شى درته راوړى وي کوم چې تاسو خپل پلرونه پرې موندلي؟...))

(الزخرف: ۲۴)

۵: وروستى انځور د هغو خلکو دى چې په تېر مهال کې اوسېږي، په هغه څه پسې وېر او ژړا کوي چې له لاسه يې وتلي، د خپگان او پېښهانتيا چيغې وهي او ټوله ورځ د پوځو او بې معنا هيلو او ارمانونو ماني ودانوي. د فکر او احساس دا ډول د دوى ژوند له بدمرغۍ او خپگان څخه ور ډکوي او د دې لامل گرځي چې بې گټې، بابېزه او له اندېښنو ډک ژوند ولري. همدارنگه دا چلند يې له فعاليت غورځوي او له همدې امله ويل کېږي چې په تېر مهال کې اوسېدل د وخت د بې ځايه تېرولو په معنا ده.

دا د حيرانتيا وړ نه ده چې قرآن کریم او سنت دا ډول چلند او سلوک غندلى، الله تعالى فرمايي:

((اي مؤمنانو د هغو په شان مه کېږئ چې کافر شوي او د خپلو وروڼو په هکله چې په ځمکه کې به په سفر وتلي او يا به غزا کونکي وو نو ويل به يې: که چېرې دوى موږ سره وای نه به مړه شوي او نه وژل شوي وو، تر څو الله دا خبره د دوى په زړونو کې د يو افسوس په

ډول واچوي حال دا چې الله ژوندي کول او مړه کول کوي او الله په
هغو کارو چې تاسو يې کوئ ډېر ښه ليدونکی دی.))

(آل عمران: ۱۵۶)

نبي کریم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

((پیاوړی مؤمن له کمزوري مؤمن څخه الله ته ډېر نږدې او گران
دی، خو په دواړو کې ښېگڼه ده. هغه څه چې گټه در رسوي په
لېوالتیا یې وکړي، له الله مرسته وغواړي او تنبلي او ناډامي مه کوي.
داسې مه وایئ که مې یوازې داسې او داسې کړي وی، نو بیا به داسې
او داسې نه وی شوي، بلکې ووايي: الله راته خوښ کړي وو او ویې
کړل څه یې چې غوښتل، ځکه د ((که)) کلمه د شیطان له خوا ده.))
(۱)

نو په تقدیر ایمان لرل، یو انسان د ((که)) او ((کاشکې)) د منفي او ناسمو باورونو له لومې
خلاصوي او د خپل راتلونکي د ښه کولو لپاره د انسان په هڅونه او تشویق کې د یوه مثبت او
اغېزمن فکتور په توګه رول ترسروي.

له راتلونکي سره له حده زیاته مینه:

د پورته یادو خلکو پرمخ کې چې له تېر سره له اړتیا زیات تړلي وي، یوه بله ډله هم شته چې خپل
ژوند یې له حده زیات راتلونکي ته ځانګړی کړی وي. دې خلکو له خپل تاریخ، د خپل قوم له
تاریخ او د انسانیت له تاریخ څخه په بشپړ ډول مخ اړولی او هر ډول ديني او کلتوري میراث ته
په ټیټه سترګه ګوري. دوی دا کار بې له دې چې د تېر مهال د گڼو اړخونو تر منځ د ښه او بد یا
زیانمن او ګټور توپیر او تمییز وکړي، ترسره کوي.

دا خلک په دې باور وي چې د هغو ښکو اسلافو په اړه فکر کول چې ډېر مخکې یې له نړۍ
څخه سترګې پټې کړې، بې گټې کار دی او له همدې کبله دوی خپل ټول پام د ځوانۍ،
ماشومتوب او تر دې چې د مور په نس کې شته راتلونکو نسلونو ته اړولی وي.

دوی وایي چې زموږ سترګې موږ ته د وړاندې لیدو لپاره راګول شوې، نه څټ ته د کتو په پار.
دوی تېر مهال ته د داسې خنډ په سترګه ګوري چې د دوی د موخو په لور د پرمختګ په لار کې

^۱ رواه مسلم.

شتون لري. ښايي د دوی دا خبره هغه مهال رښتیا وي چې کله د هغو خلکو په اړه وشي چې له خلکو غواړي چې د تل لپاره په تېر مهال کې بندیان شي، بې له دې چې خپلو اوسنیو او راتلونکو دندو او مسؤلیتونو ته پام او توجه ولري. خو دا باور هغه مهال ناسم خپږي چې کله د داسې خلکو په اړه کېږي چې د خپل تېر مهال هر څه له یاده وباسي، له خپل میراث څخه مخ اړوي او تاریخ له خپلو ټولو لارښوونو او عبرتونو سره تر خاورو لاندې خښوي. په همدې تړاو الله تعالی فرمایي:

((آیا نو دوی په ځمکه کې نه دي گرځېدلي چې بیا یې زړونه داسې وي چې پوهېدلی ورباندې، یا غوږونه داسې چې اورېدلی یې ورباندې نو خبره دا ده چې سترگې نه ږنډېږي، خو هغه زړونه ږنډېږي چې په سینو کې دي.))

(الحج: ۴۶)

د راتلونکي په هکله منفي لیدلوری – ناهيلي او بدیني:

ځینې خلک راتلونکي ته له تورو عینکو گوري او د راتلونکي اړوند منفي او له بدیني ډک فکر لري. دا خلک ناهيلي او زړه ماتې وي، دا ځکه چې په سبا ورځ یې خپل باور له لاسه ورکړی وي او د بریا ټولې هیلې یې رږېدلې وي. د دوی په ارواوو کې دې باور په بشپړ ډول رېښې کړې وي چې ژوند یوه توره شپه ده او هېڅکله به هم لمر پکې څرک ونه وهي.

بې له شکه چې دا ډول لیدلوری پخپله د انسان او د هغه د ټولنې لپاره ویجاړوونکی او وړانوونکی لیدلوری دی. دا ځکه چې کله د یو چا ژوند د هیلو له ډیوې او وړانگو څخه بې برخې شي، نو بیا د داسې انسان ژوند د ستنې د سوري په څېر تنگ، خوړونکی او خوړوونکی شي. او که چېرته یوه ټولنه بې هیلې ژوند کوي، نو ژوند به یې ستومانه، بې روحه او مړژواندی وي، دا ځکه چې همدا هیله ده چې یو چا ته د ودانولو، جوړولو او د علم د پرمختګ ځواک وربښي.

دین، تاریخ او حقیقت ټول همدا ورته درس را کوي او هغه دا چې: ژوند له ناهیلۍ سره بې معنا دی، ناهيلي له ژوند سره بې معنا ده، اسانتیا له کړاو وروسته راځي، له شپې وروسته اړومرو سهار راځي او وروستی یې دا چې هېڅ شی هم تل په یو حالت نه پاتې کېږي.

الله تعالی فرمایي:

((... حقیقت دا دی چې د هغه له رحمته پرته له کافرانو بل څوک نه ناهيلي کېږي.))

(يوسف: ٨٧)

په يو بل آيت کې الله تعالى فرمايي:

((... او د خپل رب له لور يې نه به لا څوک ناهيلي کېږي پرته له بې
لارې شوو.))

(الحجر: ٥٦)

د بدبيني او منفي فکر يوه نښه دا ده چې ډېری خلک په دې باور کوي چې د نړۍ وخت پای ته رسېدلی او د قيامت نښې ښکاره شوې دي. دوی په دې باور وي چې ښه والي خپل تغرور ټول کړی او بدی او بې لاريتوب په گړنديتوب را روان دي. دوی په دې هم باوري وي چې دين يې تر منځ ورځ تر بلې پيکه کېږي او کفر او الحاد به ډېر ژر پر دوی برلاسی شي. دا ټول نظريات او افکار د دې لامل گرځي چې د درملنې او بيارغونې له هيلې يې بې برخې کړي.

دا ډول خلک په دې هڅه کې وي چې د خپلې ناهيلۍ تيوري د پيغمبر عليه السلام له هغو احاديثو زباده کړي چې د قيامت د علامو او د کړاوونو د وخت اړوند موضوعات پکې راغلي. خو دا موضوع له يوې مخې توپير لري ځکه چې دوی پر ناکافي او ناسمو معلوماتو او پوهې باور کړی. کله چې يو څوک د دين په مأخذونو کې غور کوي چې د قيامت د ورځې او د هغې د نښو د نږدېکت په اړه څه بيان شوي، نو بايد په دې پوه وي چې نږدېکت او لرېوالي دواړه له يو بل سره تړلي دي. نو، دا امکان لري چې موږ زرگونه کاله له دې ورځې لرې اوسو، او يا ښايي ورته ډېر نږدې اوسو. الله تعالى فرمايي:

((... ښايي قيامت نژدې وي.))

(الاحزاب: ٦٣)

((... ښايي قيامت نژدې وي.))

(الشورى: ١٧)

((... نه درته راځي مگر ناڅاپه...))

(الاعراف: ١٨٧)

د نبي کریم صلی الله عليه وسلم رسالت او مبعوث کېدل پخپله د قيامت يوه نښه ده، پيغمبر عليه السلام فرمايي:

((زه او قیامت دواړه داسې رالېږل شوي یو... بیا یې د شهادت او

منځنۍ گوټې سره یو ځای کړې.)) (۱)

نو، له دې امله له کاره لاس اخیستل چې ګڼې مسلمانان او اسلامي امت د قیامت ورځې ته چمتوالی نیسي، داسې څه دي چې شریعت یې اصلاً نه پېژني او نه هم ورته غاړه ږدي. دا ځکه چې مسلمانانو ته امر شوی چې کار وکړي او تر وروستۍ سلګۍ لاس او پښې ووهي او تر هغه وخته کوبښي ته دوام ورکړي چې نور یې توبه نه قبلېږي او دا حالت به یوازې قیامت ته په نږدې ورځو کې پېښېږي. په دې ورځو کې به د فطرت عادي بڼه ګډه وډه او تغیر به وکړي: د بېلګې په ډول لمر به د ختیځ پر ځای له لویديځ څخه را پورته کېږي. الله فرمایي:

((... هغه ورځ چې ستا د رب څه نښانې راشي نو بیا یې چا ته ایمان

څه ګټه نه رسوي چې مخکې یې ایمان نه وي راوړی او یا یې په خپل

ایمان کې څه ښېګڼه نه وي ترلاسه کړې...))

(الانعام: ۱۵۸)

رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته تر هغې شېبې پورې د کار کولو امر کړی چې ژوند خپلې وروستۍ سلګۍ وهي، پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((که د قیامت ورځ راشي او په لاس کې مو نیالګی وي، نو و یې کړئ

که امکان یې وي.)) (۲)

دلته مسلمان ته امر شوی چې نیالګی باید یې له کېنولو پرې نه ږدي که څه هم د قیامت راتګ په خپلو سترګو وويني او دا کار چاته ګټه رسوونکی هم نه وي. نو مسلمان باید له کار څخه غافل نه شي، په ځانګړې توګه هغه مهال چې د قیامت راتګ ته هم لا ښه پرمهانه وخت پاتې وي.

نو کار په هر حال کې اړین او ستایلی دی، که څه هم دمګړۍ یې ګټه او مېوه نه وي. د انسان لپاره زیار، کار، هڅه او د خپلو کارونو ترسراوی ویاړ او عزت ګڼل شوی. په دې ځای کې به د پیغمبر علیه السلام ځینې هغه ویناوې رانقل کړم چې ښایي لیدلوري ته مې لا څرګنداوی وښيي:

۱- له ابن ابی طالب رض روایت دی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایي:

^۱ رواه البخاري و مسلم.

^۲ رواه احمد و بخاري.

((له ما وروسته به د تورې شپې د برخو غونډې ازمويښت وي؟ ومې پوښتل: ((له هغه څخه د وتلو لار څه ده؟ اې د الله رسوله!)) ويې فرمايل: ((د الله كتاب چې هغه څه پکې ليکل شوي چې له تا ږومبي پېښ شوي، له تا وروسته به پېښېږي او (د اختلافاتو) تر منځ مو پرېکړه کوونکى دى.)) (۱)

۲- له نبي کریم صلی الله علیه وسلم څخه روایت دی چې:

((ښو کارونو ته بیرته وکړئ، ځکه چې د تورې شپې د برخو په څېر ازمېښتونه به درباندي راشي. (داسې وخت به راشي) چې سهار به مو تن مؤمن وي او ماښام به کافر شي، او (هغه څوک چې) ماښام مؤمن وي، سهار به کافر شي او (داسې وخت به راشي) چې یو څوک به خپل دین د یوه ناڅیز دنیوي توکي په بدل کې وپلوري.)) (۲)

۳- له ابو ثعلبه نه روایت دی چې نبي کریم علیه السلام وفرمايل:

((له تاسې وروسته د صبر ورځې دي. په دې ورځو کې صبر کول به داسې وي لکه د ژوندۍ سکروټې په لاس کې نیول. هر څوک چې په دې ورځو کې نېک عمل ترسره کړي، د پنځوسو کسانو هومره اجر به ورکول وي. ومې پوښتل: اې د الله رسوله! آیا د هغوی د پنځوسو هومره اجر؟ ويې فرمايل: هو، ستاسو د پنځوسو هومره اجر.)) (۳)

۴- له حذیفه بن الیمان څخه روایت دی چې:

((خلکو به د الله له رسوله د ښېگڼو په هکله پوښتنې کولې او ما به ترې له دې وېرې چې پکې اخته نه شم د بدگڼو او بدیو په اړه پوښتل. هغه وایي: ((ومې ویل: اې د الله رسوله! موږ په ناپوهۍ او بدۍ اخته وو، بیا الله له دې خیر او ښېگڼې څخه برخمن کړو، نو آیا له دې وروسته به هم کومه بدۍ را منځته کېږي؟ ويې فرمايل: هو. ومې پوښتل: آیا له دې بدۍ وروسته به کومه ښېگڼه (هم) وي؟ ويې فرمايل: هو، خو ورانۍ به پکې وي؟ ومې پوښتل چې: څه ورانۍ به

^۱ رواه الترمذي.

^۲ رواه مسلم.

^۳ رواه ابو داؤد و غیرهم.

لري؟ ويې فرمايل: خلك به پر داسې سنتونو عمل كوي چې زما به نه وي او د داسې لارښوونو توصيه به كوي چې زما به نه وي. تاسو به د دې وړتيا لرئ چې د اعمالو تر منځ يې توپير وكړئ او رد يې كړئ. ومې پوښتل: نو آيا له دې خيږ او ښېگڼې وروسته به كومه بدې وي؟ ويې فرمايل: هو، د جهنم د دروازې په لور بلونكي به وي: هر څوك يې چې بلنې ته ځواب ورکړي نو په جهنم کې به يې وغورځوي. نو ومې پوښتل: اې د الله رسوله! راته څرگند يې کړه. ويې فرمايل: هغوی به له موږ څخه وي او زموږ په ژبه به خبرې کوي. ((۱))

د رسول صلی الله علیه وسلم داسې څرگند او لارښود حدیثونه مسلمانان له بدۍ او گناه څخه را گرځوي او د ښو کارونو په خوا يې هڅوي، پر هغه څه زړورتيا ورکوي چې سم دي، د الله تعالی په کتاب منگولو څښولو ته يې تشويقوي، د هغه د اوامرو په ترسراوي کې يې صبر ته هڅوي، او بل دا چې د هغو خلکو مخنيوی کوي چې خلکو ته د جهنم د اور په لور بلنه ورکوي.

راتلونکي په هیلو او خوبونو پورې تړل:

يوه بله منفي او د نارامۍ لاره د هغو خلکو ده چې د دې پر ځای چې په عقل، عمل او غوره پلان د راتلونکي هرکلی وکړي، راتلونکي ته يوازې د تشو هیلو او پوڅو خوبونو نوم ورکوي. دا ځکه چې څه چې په هیلو او خواهاشاتو ودان وي، هېڅکله هم سر ته نه رسېږي.

يوه سړي ابن سيرين ته وويل: بېگا مې خوب وليد چې لامبو وهم، خو په اوبو کې نه يم؛ او الوخم، خو وزرې مې نشته. د دې خوب تعبير به څه وي؟ نو دې عالم ځواب ورکړ: ((ستا خوب دې ته نغوته ده چې ته يو داسې انسان يې چې په خوبونو او هیلو ژوند کوي.))

دغه راز، علي ابن ابي طالب يو ځل خپل زوی ته نصيحت کاوه چې په خپلو هیلو تکیه مه کوه، ځکه هیلې يوازې د ناپوهو خلکو د تکیې ځای وي.

دا د حيرانتيا ځای نه دی چې الله تعالی پر عيسويانو او يهودو نيکه کوي چې په دې هيله ناست دي چې پرته له ايمان او نېک عمل څخه به جنت ته لاړ شي. الله تعالی فرمايي:

((او دوی ويل له يهود او نصاراؤ پرته بل هېڅوک جنت ته نه شي ننوتلای، دا هسې د دوی هیلې دي، ورته وايه که رښتيني ياست دليل مو راوړئ. نه، بلکې چا چې الله ته ځان تسليم کړ او دی نیک عمله

^۱ رواه البخاري و مسلم.

وو نو له خدای سره یې اجر شته چې نه به پرې څه ډار وي او نه به
دوی خوابدي شي.))

(البقرة: ۱۱۱ – ۱۱۲)

نه یوازې پر همدوی، بلکې الله تعالی پر مسلمانانو هم نیوکه کوي چې په دې ناسم باور اخته
دي چې یوازې په نوم مسلمان کېدل به یې جنت ورته لازم کړي. رب العالمین فرمایي:

((نه ستاسو په هیلو (برابره) ده او نه د اهل کتابو، چا چې ناوړه کار
وکړ د هماغه بدله ورکول کېږي، او ځان ته به له الله پرته نه کوم
دوست مومي او نه څوک مرستندوی. او څوک چې ښه عملونه وکړي،
نارینه وي که ښځینه خو چې مؤمن وي نو دغسې خلك به جنت ته
ننځي او د کجور زړي د چاود په اندازه به ظلم پرې ونه شي.))

(النساء: ۱۲۳ – ۱۲۴)

پر خواهشاتو یقین کول د کرکې وړ بلل شوی، خو کله چې هیله پر کار او عمل بدله شي، نور
نو بیا هیله، تشه هیله نه پاتېږي.

همدا لامل دی چې د خواهشونو په سر ژوند مخته بیول او د الله تعالی په بښنې، رحم او
مهربانۍ تکیه کول یو ډول کمزورتیا او ناپوهي ده. الله تبارک و تعالی فرمایي:

((... د الله رحمت یقیناً نېکانو ته ور نږدې دی.))

(الاعراف: ۵۶)

((... رحمت مې په هر څه باندې خپور شوی دی نو دا به د هغو خلکو
لپاره ولیکم چې تقوی کوي، زکات ورکوي او زموږ په آیتونو ایمان
راوړي.))

(الاعراف: ۱۵۶)

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي:

((تکره انسان هغه دی چې خپلې بدگنې او بدۍ ومني او د آخرت
لپاره زیار وباسي، او کمزوری انسان هغه دی چې د ځان واگې یې

خپلو خواهشاتو ته سپارلې وي او لا هم د الله تعالى د لورېنې او
پېرزوينې په هيله ناست وي.)) (۱)

دا خبره د بې واگو خواهشاتو په اړه ده، خو تر کومه چې د هيلې موضوع ده، نو هيله او امېد د
الله تعالى له خوا ستايل شوي دي، الله تعالى فرمايي:

((بې شکه هغوی چې ايمان راوړی او هغوی چې هجرت کړی او د
الله په لار کې يې جهاد کړی، دوی د الله د رحمت هيله لري او الله
مهربان بخښونکی دی.))

(البقرة: ۲۱۸)

يو نېک انسان وايي چې بې له عمل څخه د جنت غوښتنه کول، پخپله يوه گناه ده او له
گناهونو څخه له ځان ساتنې پرته له الله تعالى بښنه غوښتل د ناپوهۍ او بې عقلي نښه ده.
همدا رنگه حسن بصري فرمايي ځينو د الله د مغفرت اړوند بې ځايه هيلې تړلې وي، حال دا
چې په داسې حال مړ شوی وي چې په اعمال نامه کې يې د نېک عمل نوم هم نه وي. بيا يې
د قرآن کریم دا آيت ولوست:

((او دا ستاسې هماغه گومان وو چې په خپل رب مو کړی وو کوم
چې تباه يې کړئ او (نن) تاوانيان وگرځېدئ.))

(فصلت: ۲۳)

د اوسمهال مينه وال:

له خلکو ځينې داسې دي چې نه په تېر پسې گوري او نه د راتلونکي هيله لري. دوی خپل ژوند
په اوسمهال کې تېروي او په دې باور لري چې تېر مهال تېر او مړ شوی دی، له همدې کبله په
هغه پورې ځان سرېښول يا يې په اړه فکر کول گټه نه لري. دغه راز دوی راتلونکی د لاسرسي
او اټکل وړ نه بولي؛ نو څنگه چې ناڅرگند او مبهم دی، نو يو حقيقي انسان به هېڅکله هم په
يوه ناڅرگند او نامعلوم څيز پورې ځان ونه نښلوي، دا ځکه چې د دې پايله به داسې بې گټې
وي لکه په شگو مانۍ ودانول او يا په هوا کې ليکل کول.

په دې ډول، له اوسمهال سره يې اړيکه د راتلونکي په اړه له فکر کولو څخه راگرځوي او له
تېرمهال څخه د گټې اخيستو لپاره يې له څټ ته کتلو منع کوي.

^۱ رواه الترمذي و غيرهم.

دوی یوازې د نن خلک وي، نه د خپل آخرت په اړه اندېښمن وي ځکه آخرت هم په راتلونکي کې دی، او نه د خپل تاریخ او میراث ارزښت ته قایل وي ځکه چې د دې دواړو اړیکه له تېرمهال سره ده او تېرمهال له نړۍ سره مخه ښه کړې. نو دوی یوازې د دمگړۍ په هکله فکر او اندېښنه کوي او بې له دې چې خپل تېرمهال را یاد کړي یا د راتلونکي په هکله غور او فکر وکړي اوسمهال زېږېښي، له ستوني یې تېروي او له هرې خوښۍ یې پوره خوند اخلي. دوی تل همدا یوه جمله تکراروي: څه چې تېر دي، هغه تېر دي؛ څه چې راتلونکي دي، نامعلوم دي؛ او هغه گړۍ چې ته پکې ژوندی یې ستا ده، نو خوند ترې واخله.

دا ډول خبرې ښايي د رښتینو مؤمنانو سره وښايي او دغه راز له هغو ماده پرستو سره هم ښايي ښې وېرېښي چې د خوندونو په لټه کې وي، ځکه که چېرته یو انسان له دمگړۍ شېبې پرته بل وخت ونه لري، نو ولې یې باید بې ځایه تېره کړي؟ ولې په هغه شېبه کې د الله تعالی عبادت او د سمو کارونو ملاتړ ونه کړي؟ ولې ښک اعمال ترسره نه کړي او ولې د خیر او ښکونې د خپراوي لامل ونه ګرځي؟

خو د اوسمهال له کره او ژورې سپړنې او څیړنې وروسته لیدل شوي چې اوسمهال د تېر او راتلونکي په منځ کې د توکو او ملنډو له یوې کرښې پرته بل هېڅ هم نه ده.

روغ چلند:

له وخت سره روغ چلند هغه لاره ده چې تېر، اوس او راتلونکي درېواړو ته په خپله غېږه کې ځای ورکوي.

تېرمهال ته د ورکتو اړتیا: انسان باید تېرمهال ته د زدکړې او د خپلو قومونو د برخلیک په اړه د پوهېدو په موخه ورتاو شي، ځکه چې تېرمهال د پېښو یوه ټولګه او د نصیحتونو زېرمتون دی. په دې تړاو الله تعالی فرمایي:

((له تاسو مخکې هم څه دورې تېرې شوې دي نو په ځمکه کې وگرځئ راوگرځئ، بیا وګورئ چې د (الهي دين) دروغ ګڼونکو انجام څنګه وو؟))

(آل عمران: ۱۳۷)

((که تاسو ته څه ټپ در ورسېږي نو دښمن قوم ته خو هم دغه شان ټپونه رسېدلي دي او دا ورځې خو د خلکو ترمنځ اړوو را اړوو...))

(آل عمران: ۱۴۰)

((او ډېر داسې نبيان دي چې په خوا کې يې ډېر خدای پالونکي
جنگېدلي دي خو د الله په لار کې ور رسېدلو مصيبتونو په وجه نه
سست شول، نه کمزوري شول او نه به يې سر ټيټاوه او الله همداسې
صابران خوشوي.))

(آل عمران: ۱۴۶)

((آيا نو دوی په ځمکه کې نه دي گرځېدلي چې بيا يې زړونه داسې
وي چې پوهېدلی ورباندې، يا غوږونه داسې چې اورېدلی يې
ورباندې نو خبره دا ده چې سترگې نه ړندېږي، خو هغه زړونه
ړندېږي چې په سينو کې دي.))

(الحج: ۴۶)

د دې ترڅنګ دا هم اړينه ده چې د خپلو نېکو اسلافو څخه د را پاتې ميراث څخه هم د گټنې
هڅه وشي او هغه څه ترې واخيستل شي چې له دې عصر سره جوړجاړی کوي. نبي کریم عليه
السلام فرمايي:

((پوهه د مؤمن ورکه ده، نو هر چېرته يې چې ومونده، دی يې له نورو

زيات وړ دی.)) (۱)

نو، دا سبي نه ده چې يو زور شى له دې امله پرېښودل شي چې زور دی، ځکه کله نا کله زور
شى هم په معيار پوره وي، لکه قرآن کریم — ځکه په دې کې د الله تعالى خبرې دي او هېڅکله
زړښت نه مني. همدا د کعبې په اړه هم صدق کوي چې د الله کور او د حاجيانو د ورتګ ځای
وو، دی او تل به وي.

نو د نوښت ملاتړو هغه مهال له حده تېرى وکړ چې هر نوي شي ته يې لاسونه وپړکول، پر دوی
مصطفى الرافعي، چې يو پوه مسلمان عرب وو، ملنډې ووهلې او ويې ويل چې دوی غواړي په
خپل دين، ژبې، لمر او سپوږمۍ کې نوښت رامنځته کړي!

که څه هم نوښت او زړښت له يو بل سره تړلي دي، ځکه ښايي يو څوک يو زور شى نوی وگني
او ښايي ځينې نور بيا يوه نوي شي ته د زور په سترګه وگوري. په دې سربېره، هېڅ نوی څيز به

^۱ رواه الترمذي و ابن ماجه.

تل نوی پاتې نه شي، ځکه څه چې نن زاړه دي هغه پرون نوي وو او څه چې نن نوي دي هغه به سبا ته زاړه وي.

د هرې ورځې په پای کې انسان باید تم شي او له ځان سره حساب وکړي او وگوري چې څه یې کړي او ولې یې کړي او څه یې نه دي کړي او ولې یې نه دي ترسره کړي. له خوب مخکې دا عمل ترسره کول، غوره گڼل شوی.

په دې وخت کې ځان ارزول د انسان د پرمختګ نښه ده، ځکه په دې وخت کې انسان له خپل ذهن څخه کار نه اخلي چې د خپلو ارمانونو په هکله پریکړه وکړي او له خپل وجدان څخه یې برخې وي چې د خپلو خوښیو اړوند قضاوت وکړي.

دی خپل ایمان د یوه عسکر په توګه په ځان ګماري چې د ده چلند ارزوي، د یوه څارنوال په توګه چې د ده د نیتونو او کړو وړو څارنه کوي او یا قاضي چې دی ورته خپل ځان سپاري. له دې لارې انسان بډیو ته د لېوالتیا پر ځای داسې ځای ته رسېږي چې په حرامو د اخته کېدو او له اړینو او لازمي کړنو څخه د مخ تاوولو له امله خپل ځان ملامتوي. وړاندې په یاد شوي حدیث کې وویل شوو: ((یو روغ انسان باید څلور ساعته ولري... او په دې څلورو کې ساعتونو یو دا دی چې: د خپلو اعمالو محاسبه او ارزونه وکړي.)) (۱)

عمر ابن الخطاب رض وایي: یو انسان باید خپل اعمال حساب او وتلي، مخکې له دې چې الله دا کار ترسره کړي. او د عمر رض حال دا وو چې هره شپه به یې خپلې پښې وهلې او له ځان څخه به یې د خپلو کړیو کارونو پوښتنې کولې.

میمون ابن مهران وایي: یو تقوا لرونکی انسان په خپل ځان له جابر واکمن یا بخیل ملګري څخه هم ډېر سخت وي.

حسن بصري رح وایي د قیامت په ورځ به ځینو خلکو ته سخته سزا نه ورکول کېږي ځکه هغوی به پخپله له ځان سره سخت او زیږ چلند کړی وي؛ خو ځینو ته به ډېره سخته سزا ورکول کېږي ځکه هر څه ته به یې په ټیټه سترګه کتلي وي بې له دې چې د خپلو اعمالو اړوند قضاوت وکړي. حسن بصري د دې خبرې په څرګندوي کې زیاتوي چې په خپل ځان زیږوالی او سختي کول د هغه شي د لټون په معنا ده چې یو څوک یې غواړي او اړتیا ورته لري، خو بیا هم لاس نه ور نږدې کوي، ځکه هغه شی ناروا او حرام وي. د دې معنا دا هم ده چې کله یو څوک یو ناوړه

^۱ د حدیث یوه برخه چې ابن حبان او الحکیم روایت کړی.

کار ترسره کړي، نو خپل ځان پر وېولي، توبه وباسي او له الله سره ژمنه وکړي چې بیا به هېڅکله هم دې کار ته نه ور گرځي.

پکار ده چې دا ډول چلند هره ورځ، په څو ورځو کې یا لږ تر لږه په اونۍ کې یو ځل له ځان سره ترسره شي، نو په دې ډول به وکولی شي چې د خپلو اعمالو بشپړ انځور وويني. او ښه به وي چې دا انځور لا زیات پراخ کړی شي تر څو د هرې میاشتې او هر کال په پای کې لا ډېر اغېزمن او ګټور ثابت شي، ځکه همدا هغه لاره ده چې له مخې یې انسان کولی شي له خپل تېر څخه زدکړه وکړي او د راتلونکي اصلاح او سمون ترسره کړي.

د لويديځوالو یو نا اشنا ابتکار چې له بده مرغه مسلمانان یې هم پیروي کوي د کلیزو او د یو چا د تېر شوي کال په خوښۍ نه اخل او بیا په دې کې خوراک او څښاک کول ده. نه یوازې دا، بلکې په دې کې د یو چا د کلونو په شمېر شمېرې هم روښانه کېږي او یو بل ته مبارکياني او ډالۍ ورکوي.

یو عاقل مسلمان له دې څخه ډېر لوړ مقام لري چې په پټو سترګو د یوه بې معنا او بې ګټې دود تقلید او متابعت وکړي، بلکې له ده سره ښايي چې په دې فرصت کې د خپل ژوند تېر شوي کال ته وګوري او غور پکې وکړي. په دې ډول به یې د هغه هوښیار سوداګر لاره خپله کړې وي چې د هر نوي کال په پیل کې خپل ټول ریکارډونه او حسابونه راګوري تر څو د خپلو ګټو او تاوانونو کچه ور معلومه کړي او له الله غواړي چې نن ورځ یې د پرون او راتلونکي ورځ یې د نن په پرتله غوره وګرځوي.

د خپل ټول کال ریکارډونه راکتل یو غوره کار دی، ځکه یوه ورځ به د الله جل جلا له په وړاندې د دې کال په هکله پوښتنه ور څخه کېږي. بله دا چې کال کومه لنډه موده نه ده، ځکه یو کال دولس میاشتې، یوه میاشت دېرش ورځې، یوه ورځ څلور ویشته ساعته او یو ساعت شپېته دقیقې کېږي، یوه دقیقه شپېته ثانیې او هره ثانیه د الله تعالی یو ستره لوړینه ده او د هرې ثانیې په هکله به انسان پوښتل کېږي او په وړاندې به یې مسؤل وي.

نو یو انسان ته بویه چې د خپل ځان او هغه ژوند لپاره چې تېر شوی او بېرته نه راګرځي، خفګان احساس کړي. الله دې پر حسن بصري ورحمېږي، دی فرمایي: ((يا ابن آدم! انما انت آئام، فاذا ذهبَ يومٌ ذهبَ بعضُک.))

ژباړه: اې د آدم بچیه! ته د ورځو له یوې ټولګې پرته بل څه نه یې، که یوه ورځ درباندې تېره شوه، نو داسې وګڼه چې ستا یوه برخه هم تېره شوه.))

دا هغه څه دي چې هر عاقل انسان يې بايد ترسره کړي، خو له بده مرغه، نن ورځ د عاقلو انسانانو شتون له نشت سره مخ شوی دی.

يو ليد د راتلونکي په لور: انسان، فطرتاً، د راتلونکي هيله لري او نه شي کولی له پامه يې وغورځوي او يا مخ ترې واړوي. کټ مټ داسې لکه ده ته چې د تېر په لور د ور کېږدو لپاره حافظه ورکول شوې، په همدې ډول د راتلونکي د انځورولو لپاره د تخيل او انځورونې ځواک ورکول شوی.

د راتلونکي يوه ځانگړنه دا ده چې د يوه نامعلوم او نامرئي څيز يوه برخه ده. له همدې کبله ويل کېږي چې يو څوک په دې نه پوهېږي چې په راتلونکي کې څه رازونه نغښتي او څه ښکېني او بدۍ يې پټې کړي.

((... او هېڅ ساکين نه پوهېږي چې سبا به څه ترلاسه کوي؟...))

(لقمان: ۳۴)

د راتلونکي يوه بله ځانگړنه دا ده چې نږدې دی، او توپير نه کوي چې انسان يې په څومره لږوالي باور لري. له همدې امله دا به رښتيا وي چې ووايو، له نن سره سبا راځي او سبا له هغه څه ډېر لرې نه دی چې يو څوک يې تمه لري. الله تعالى فرمايي:

((... او د قيامت معامله لکه د سترگو رب لا څه چې ډېره نژدې ده،

بې شکه الله په هر څه قادر دی.))

(النحل: ۷۷)

يو عاقل انسان هغه دی چې راتلونکي ته ځان تياروي او چمتوالی ورته نيسي، هغسې چې الله فرمايي:

((اې مؤمنانو! الله نه ووېرېږئ او هر کس دې وگوري چې د سبا دپاره

يې څه وړاندې لېږلي؟...))

(الحشر: ۱۸)

هغوی چې دا فکر لري چې دين انسان له تېرمهال سره تړي، په حقيقت کې د تېرمهال پر اړتيا او رښتيني فطرت ناسم پوه شوي. دا ځکه چې د دين تر ټولو اساسي دنده د يوه انسان تلپاتې ژوند يا په بل عبارت راتلونکي او يوه داسې ژوند ته چې تل پاتې کېدونکی او د اوس په پرتله ډېر غوره دی، آماده کول ده.

پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((بې له شکه چې بنده د دوو شيانو د وېرې تر منځ دی: هغه وخت چې تېر شوی او په دې نه پوهېږي چې الله به ورسره څه کوي، او هغه وخت چې پاتې دی او په دې نه پوهېږي چې الله به د څه امر ورته کوي. نو پکار ده چې بنده د خپل ځان لپاره له ځان څخه گټه واخلي، له خپل ژوند څخه د خپل راتلونکي ژوند لپاره گټه پورته کړي، له خپلې ځوانۍ مخکې له زړښت څخه؛ ځکه قسم په هغه ذات چې زما روح یې واک کې دی، له مرگ وروسته به هېچا ته هم اجازه ورنه کړي شي چې بښنه وغواړي او په آخرت کې به یې له جنت او یا جهنم پرته بل ځای نه وي.))

خو دا په دې معنا هم نه ده چې یو مذهبي شخص دې یوازې د خپل آخرت په هکله اندېښنه کوي او خپل دنيوي او راتلونکي ژوند شاته وغورځوي. اسلام انسان ته د سبا ورځې د دیني او دنيوي دواړو چارو د چمتوالي او احتیاط ښوونه کوي. د نبي کریم صلی الله علیه وسلم ژوند د ټولو مسلمانانو لپاره یوه غوره بېلگه دی. هغه مبارک هغه مهال د راتلونکي په اړه فکر کړی وو چې کله یې د اوس او خزرج له قبیلو سره د مرستې او ملاتړ تړون لاسلیک کړ. دغه راز د همدې راتلونکي فکر وو چې د هجرت پرېکړه یې وکړه تر څو د اسلامي شریعت او اسلامي ټولنې لپاره یو پوخ اساس او بنسټ ودان کړي.

په همدې ډول، د عقبه د لومړي او دوهم تړون په لاسلیک او د یثرب په لور هجرت کول د سخت کار او د راتلونکي لپاره د غوره پلان پایله وو.

دغه راز، په دنيوي چارو کې هم، نبي کریم صلی الله علیه وسلم د راتلونکي ژوند غم خور او د خپلې کورنۍ لپاره به یې د یوه کال توښه زېرمه کوله. هغه مبارک هېڅکله هم دا کار پر الله تعالی باندې له ایمان سره په تضاد او ټکر کې نه باله.

د اوسمهال فکر: وړاندې وویل شوو چې انسان باید له خپل تېرمهال څخه زدکړه وکړي او راتلونکي ژوند ته چمتوالی ونیسي.

((... او هر کس دې وگوري چې د سبا دپاره یې څه وړاندې لېږلي؟...))

(الحشر: ۱۸)

په دې سربېره، دی باید له اوسمهال څخه گټه واخلي او د خپل ژوند له هرې گړۍ مخکې له دې چې تېره شي گټنه وکړي.

ابو حامد الغزالي رح فرمايي: وخت په درې ډوله دی: یو هغه چې تېر شوی (نو انسان په دې هکله هېڅ هم نه شي کولی، که یې په کړاو کې تېر کړی وي او که په هوساینه کې)؛ دوهم هغه چې راتلونکی دی (په دې هکله انسان نه پوهېږي چې وبه یې ويني او که نه)؛ او وروستی یې اوسمهال دی (په دې ځای کې انسان باید ځان ساتنه وکړي او له خپل چلند سره احتیاط وکړي ځکه الله یې څارونکی دی). که په دې حالت کې دی وېر نو په دمگړۍ به غم او خفګان نه کوي او که ژوندی پاتې وي، نو پکار ده چې په راتلونکي ساعت کې هم هماغه کار وکړي. نو، یو انسان باید داسې چلند وکړي لکه وروستی. ساه چې اخلي، په دې معنا چې پکار ده چې له هر هغه څه خبر وي چې ترسره کوي یې. (۱)

په دې تړاو نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمايي:

((يو عاقل انسان - چې لېونی نه وي - باید څلور ساعته ولري: یو ساعت باید د خپل خدای (عبادت) ته ورکړي؛ یو ساعت د خپلو اعمالو محاسبه وکړي؛ یو ساعت د الله تعالی په مخلوق کې په غوره کولو تېر کړي او یو ساعت د خپل خوراک او څښاک د اړتیا په بشپړولو کې ولگوي.)) (۲)

دا ساعت به ورسره په راتلونکو ساعتونو کې مرسته وکړي او تر دې چې په هغه وخت به هم ورسره کومک وکړي چې غړي یې په خوراک او څښاک بوخت وي؛ خو که په ورته وخت کې د خوراک په خوند او ډول کې غور او فکر وکړي، نو دا به ورته له هغه څه ډېر غوره وي چې د ده غړو ترسره کړي وي.

په دې ځای کې باید د نبي کریم صلی الله علیه وسلم هغه حدیث را یاد کړو چې وړاندې تېر شو:

((که د قیامت ورځ راشي او په لاس کې مو نیالګی وي، نو ویې کړئ که امکان یې وي.)) (۳)

^۱ د امام غزالي احیاء علوم الدین وگورئ.

^۲ رواه ابن حبان و الحکیم.

^۳ رواه احمد و بخاري.

دلته باید یوه شېبه تم شو او فکر وکړو چې رسول الله ص ولې د نیالګي د کېنولو امر کړی.

بې له شکې چې دا انسان به د هغه څه مېوه ونه خوري چې په لاس کې یې دي، ځکه په دې ځای کې موږ د کرلو د هغه عادي بهیر په هکله نه غږېږو چې نن یې وکړو او سبا یې ورېږو.

یقیناً، دی یې د خپل راتلونکو نسلونو لپاره هم نه کړي، لکه هغه زور بودا چې کله ترې وپوښتل شوو چې د ښوونو دا ونه چاته کړې، حال دا چې د مرګ خوله ته ورنږدې یې؛ نو زور سړي ځواب ورکړ چې د راتلونکو پښتونو لپاره یې کېنوم، هماغسې چې زما مخکښو زما لپاره کېنولي دي.

خو، په حدیث کې یاد شوی حالت د دې په څېر نه دی، ځکه نبي کریم صلی الله علیه وسلم د یوه داسې وخت په اړه غږېږي چې قیامت را رسېدلی، هله چې چا ته هېڅ هیله هم نه وي ورپاتې. نو، په دې شېبه کې ولې باید یو څوک نیالګی کېږي؟

د دې امر ښکاره موخه د کار لپاره د کار کولو درناوی او لوړاوی ښودل ده، هېڅ توپیر نه کوي چې چا ته یې ګټه رسېږي او که نه؛ او بله دا چې مسلمان ته لارښوونه وکړي چې دی باید د ځمکې له ښېرازی او رغولو څخه هېڅکله هم لاس وانه خلي. په بل عبارت هغه باید تر هغو پورې زیار او کار پرې نه ږدي، خو چې ژوندی وي. که څه هم اسرافیل د ژوند پای اعلان کړي.

(۵)

انسان څنگه د ژوند موده اوږدولی شي؟

په دې کې شک نشته چې انسان فطرتاً له ژوند سره مینه لري او دا خوښوي چې اوږد ژوند وکړي او که وکولی شي نو د تل لپاره ژوندی پاتې شي. همدا د تلپاتې ژوند مینه وه چې شیطان ته یې لاره هواره کړه ترڅو د بشریت پلار حضرت آدم علیه السلام وغولوي او گناه ته یې ولېسوي. الله تعالی فرمایي:

((خو شیطان هغه ته وسوسه ورواچوله وېلي ای آدمه! د همېشني

ژوند او نه ختمېدونکې پاچايي ونه دروښیم؟))

(طه: ۱۲۰)

دین پخپله اوږد ژوند د الله یوه پېرزوینه گڼي، په دې شرط چې په سمو کارونو کې وکارول شي او هغه څه پکې ترسره شي چې د انسانیت لپاره غوره او ګټور دي. له نبي کریم ص څخه یو ځلې د تر ټولو غوره انسان په هکله وپوښتل شوو، نو ویې فرمایل:

((هغه څوک چې اوږد ژوند ولري او غوره کارونه پکې وکړي.)) (۱)

دا هم یو حقیقت دی چې مرګ د انسانانو ژوند ور ویجاړوي — ښایي یو ځوان هلک د ځوانۍ د عروج په پړاو کې را ګیر کړي، یا ښایي یوه ناوې د واده په لومړۍ شپه ورسره مخ شي. ښایي یو ټي خور ماشوم له خپل مور او پلار څخه بېل کړي، یو سوکاله شتمن له خپلو مزو - چرچو سره خدای په امانۍ ته اړ کړي او یا ښایي یو لوی واکمن له خپلو ساتونکو او ملګرو څخه د تل لپاره بېل کړي. له همدې امله مرګ ته د ((د خوښیو پای ټکی)) او ((د ډلو بېلوونکي لامل)) ویل کېږي.

که چېرته مرګ وروستی پړاو او د ژوند پای وي، نو د انسان د ژوند موده ډېره لنډه ده، توپیر نه کوي چې څومره موده ژوند کوي. نو انسان له یو څو ورځو یا ساوو پرته بل څه نه ده چې مرګ په هره شېبه کې یې له دې چې خبرداری ورکړي، د پای ټکی ورته ایښودلی شي. پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((ژوند وکړئ څومره مو چې زړه غواړي، ځکه بیا به هم مری. مینه

وکړئ څومره چې غواړئ، ځکه بیا به مو هم تر منځ بېلتون راځي.

^۱ رواه الترمذي.

وکړئ څه مو چې زړه غواړي، ځکه د خپل عمل په بدل کې به جزا
وینئ او په اړه به یې پوښتل کېږي.)) (۱)

د ساینس او طب د دومره پرمختګ سربېره هم، هېڅوک نه شي کولی چې د زوروالي مخه
ونيسي، یا یوه زور شخص ته بېرته خپله ځواني ور وگرځوي. پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((بې له شکه چې الله تعالی هېڅ ناروغي پرته له شفا او درملنې نه ده
پیدا کړې، پرته له زوروالي.)) (۲)

دغه راز د یو چا اصل عمر هم د هغه د کلونو په شمېر نه اندازه کېږي چې له زوکړې څخه تر
مړینې پورې یې تېر کړي وي. دا الله دی چې د هغه د ښو اعمالو له مخې یې موده ورته ټاکي.
په دې ځای کې باید څوک حیرانه نه شي چې یو څوک له سل کاله زیات ژوند کوي او بیا یې
هم د نېکو اعمالو شمېر صفر وي، او یا له صفر څخه هم لاندې وي، په دې معنا چې تر پور
لاندې وي. خو بل خوا داسې خلک به مو هم لیدلي وي چې په ځوانۍ کې مري خو اعمال نامه
یې له لویو لاسته راوړنو او غوره کارونو څخه ډکه وي.

په دې تړاو یو هوښیار وایي: یو انسان ښایي اوږد ژوند وکړي خو ډېره کمه لاسته راوړنه ولري،
مګر بل لور ته یو څوک ښایي ډېر اوږد ژوند ونه کړي خو ډېر څه ترلاسه کړي. نو، هغه څوک
چې عمر یې له غوره اعمالو او برکته ډک وي، هغه څوک دی چې الله پرې په لنډه موده کې
خپلې بې شمېره پېرزوینې کړې وي.

نو یو انسان کولی شي چې د الله تعالی د رضا د لټون لپاره د کوښښ له لارې د خپل ژوند موده
زیاته کړي، په دې چې څومره یې چې تقوا، رښتینولي او ایمان زیات وي، هماغومره به یې ثواب
زیات او اجر به یې غوره وي.

دا په دې معنا چې د یو چا د کړنو ارزښت او مرتبه په دې پورې اړوند ده چې د نورو په ژوند کې
څومره ګټور او اغېزمن دي. د بېلګې په ډول، کېدای شي چې یو شخص خلکو ته سمه لاره
وښيي، له بدیو یې وساتي، له کړاوونو یې وژغوري، د ظلم له منکولو یې خلاص کړي، د
دښمنانو پر وړاندې یې ودرېږي، او یا ښایي یو بل داسې کار وکړي چې ګټه یې وګړو، ډلو او یا
ټول قوم ته ورسېږي.

^۱ رواه الطبراني والشیرازي.

^۲ رواه البخاري.

همدا لامل دی چې کار ته په اسلام کې ځانګړی مقام ور په برخه دی او د الله په لاره کې زیار ویستل د نورو ټولو کارونو په سر کې ځای نیسي. پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((هغه څوک چې د ښېګڼې په لور بلنه کوي، د هغو خلکو په اندازه اجر به ورکول چې د ده متابعت کوي، او دا به د هغوی له اجر څخه هېڅ هم کم نه کړي.)) (۱)

همدا رنگه فرمایي:

((په جنت کې سل درجې دي چې الله تعالی د هغو خلکو لپاره چمتو کړې چې د الله د رضا په لټه کې وي، د دوو درجو تر منځ یې دومره واټن دی لکه د ځمکې او آسمان.)) (۲)

دغه راز، په اسلام کې د واکمنو او مشرانو عدل او نیاو هم ځانګړی مقام لري. دا د هغې ښېګڼې له امله چې ټولنو او قومونو ته یې رسېږي، د هغه ځواک له امله چې له یو چا سره پرې مقابله کوي، د هغې مبارزې له کبله چې د یو چا د خواهشاتو مخنیوی کوي او همدا رنگه د ځانغوښتنې او ظلم د مخنیوي له امله. همدا لامل دی چې پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((د یوه عادل واکمن یوه ورځ د شپېته کاله له عبادت څخه غوره ده.)) (۳)

یو ځلې د پیغمبر علیه السلام یو صحابي له یوې درې څخه تېرېده چې د تازه اوبو یو کوهي یې درلود، د صحابي دا ځای خوښ شو او فکر یې وکړ چې له خلکو یې وپېږي او د عبادت لپاره همدلته استوګن شي، خو پرېکړه یې وکړه چې لومړی باید له پیغمبر ص څخه اجازه واخلم. پیغمبر علیه السلام ورته وفرمایي:

((داسې مه کوه، ځکه د الله تعالی په لاره کې ستا پاتې کېدل په کور کې د اویا کالو له عبادت څخه غوره ده. آیا غواړې چې الله دې ګناهونه وښيي او جنت ته دې ننباسي؟ (که هو، نو) د الله په لار کې جهاد وکړه: هر څوک چې د الله په لار کې جنگ کوي، (که څه هم

^۱ رواه مسلم.

^۲ رواه البخاري.

^۳ رواه الطبراني.

هومره موده ولگوي چې) د دوو اوبنو په لوشلو کې تېرېږي، ارومرو
 به جنت ته ننوځي.)) (۱)

بېلا بېل فکتورونه اعمال اغېزمنوي، خو خوښي هغه چا لره ده چې تر ټولو غوره اعمال ترسره
 کوي. الله تعالی فرمايي:

((... نو زما بندگانو ته زېږی ورکړه، هغوی چې خبرې ته (ښه) غوږ
 ږدي، بیا چې کومه ډېره غوره وي د هماغې متابعت کوي...))

(الزمر: ۱۷ – ۱۸)

ډېری داسې وگړي شته چې په لنډ وخت کې د لویو لاسته راوړنو او خارق العاده شیانو په ترلاسي
 برلاسي شوي دي. دا یوازې د انساني وړتیاوو پایله نه وه، بلکې د الله تعالی لوربیننه وه چې
 هغوی ته یې د دې توفیق او لارښوونه وکړه.

زمونږ لپاره دا بسنه کوي چې دا را یاد کړو چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم په څه ډول خلک
 له تیارو څخه رڼا ته را وایستل او د بشریت تاریخ ته یې په در ویش کاله کې بدلون ورکړ.

په همدې ډول د یوه نوي دین بنسټ یې کېښود، یو بشپړ پښت پرې راټول شو، او په لنډ وخت
 کې یې د کامل امت او یوه نړیوال هېواد بنیاد کېښود. دا د هغو ټولو سختیو او ستونزو سربېره
 وو چې د رسالت له لومړۍ ورځ څخه یې لا په لاره کې د خنډ په توگه پرتې وې.

دا مه وایئ چې دا نو بې ځایه ده چې خپل ځان له نبي کریم صلی الله علیه وسلم سره پرتله
 کړو، ځکه د هغو خو د معجزو په وسیله ملاتړ کېدی. بلکې د پیغمبر ص ژوند د نبوت او کړاوونو
 په جریان کې د عادي انسان د ژوند په څېر وو. د هغه اصلي معجزه قرآن کریم وه، نه کومه
 خارق العاده پېښه. هو، الله تعالی یې په معجزو ملاتړ کړی، خو یوازې هغه مهال چې خپلې
 ټولې هڅې یې ترسره کړې. د بېلګې په ډول، د هجرت پر مهال یې الله په زړه ډاډ او سکینت
 نازل کړ او په نامرېبي ځواکونو یې مرسته ورسره وکړه. همدا رنگه د بدر په غزا کې الله تعالی د
 جنگ لپاره زر پرښتې د مرستې په پار ور ولېږلې، الله تعالی فرمايي:

((او دا یې صرف تاسو ته یو زېږی وگرځولو او چې زړونه مو پرې ډاډه
 شي...))

(الانفال: ۱۰)

^۱ رواه الترمذي و الحکیم.

که چېرته د راشده خلفاوو دور ته وگورو او د هغو خلکو دور ته چې د دوی متابعت یې وکړ، نو احساس به کړو چې دا کومه معجزه نه وه چې ټوله نړۍ یې فتح کړه، اسلام یې خپور کړ او د څو لسیزو په لړ کې یې ملتونه د هغوی د پوځو او له خرافاتو ډکو ادیانو او دودونو څخه را وایستل. تاریخپوهان دې دیني، معنوي، علمي، ټولنیز او سیاسي اوښتون ته ګوته په غاښ ولاړ دي چې اسلام له یوې پېړۍ څخه هم په کم وخت کې رامنځته کړ.

که همدا رنگه د عمر بن عبد العزيز دور ته وگورو، نو پوه به شو چې له دوه نیمو کلونو څخه هم په کمه موده کې یې د ځمکې مخ له عدل او برابری څخه ډک کړ، دا ځکه چې هغه له پیل څخه لا هود درلود چې د خلافت په روان حالت کې بدلون راولي، ویې رغوي او د بې عدالتۍ ښکار شویو ته خپل حقونه ور وسپاري. ده له الله پرته له هېچا هم وېره نه لرله.

نو څومره زیات چې یو څوک په خپله لار کې پراته خنډونه او کړاوونو وگالي، او ډېر لږ ملاتړ او کومک ورسره وشي، نو هماغومره به یې د الله له لوري اجر زیات او غوره وي.

له همدې کبله ده چې د پیغمبر ع د صحابوو اجر د نورو په پرتله زیات دی ځکه هغوی هغه مهال په الله ایمان درلود چې نورو خلکو پرې ایمان نه درلود، او په داسې وخت کې یې پر حضرت محمد ص ایمان راوړ چې بل هر چا ورسې سپکې سپورې ویلې. دا د هغه لومړنیو مهاجرینو او انصارو په اړه هم صدق کوي چې اجر یې له هغو خلکو زیات دی چې د مکې له سوې او وروسته له دې چې د اسلام نوم په ښکاره ډول څرګند او د بریا اوج ته ورسېد، ایمان راوړ. الله تعالی فرمایي:

((... په تاسو کې چې له فتح (مکې) پرمې چا لگښت کړی او
جنگېدلي هغه له نورو سره برابر نه دي، دوی په مرتبه کې له هغو
خلکو ډېر لوی دي چې وروسته (له فتح مکې) یې لگښت کړی او
جنگېدلي. البته د ښېګڼې وعده الله ټولو سره کړې ده...))

(الحديد: ۱۰)

له همدې امله، کله چې په ټولنه کې ورانی او انارشي وي، نو د هغه مهال ښک اعمال ډېر غوره ګڼل کېږي. دا په دې چې کله واکمن ظلم ترسره کوي، شتمن بې لارې وي، زور واکي له غرور او لویۍ سره را پورته شوي وي، علماوو د غوره مالی لار نیولې وي، زنا عامه شوې وي، وراني سر را پورته کړی وي او ښېګڼه تر خاورو لاندې شوې وي، نو هغه مهال ښکي او ښېګڼه ستونزمنه او له نشت سره برابره وي. همدا هغه وخت دی چې زموږ پخواني علما یې د ګډوډۍ او وراني زمانه بولي او زموږ په دور کې د ((نوي اسلامي عصر)) په نوم یادېږي. نو په دې ډول

وخت کې هغه خلک چې د الله تعالی پر دین عمل کوي او د هغه خوښي لټوي، د پیغمبر علیه السلام د نوو صحابوو په څېر دي. پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((د گډوډۍ او اختلاف په وخت کې عبادت ترسره کول، زما په لور

له هجرت سره برابر دی.)) (۱)

له حضرت ابو امیه نه روایت دی چې زه ابو ثعلبه ته ورغلم تر څو د دې آیت معنا ترې وپوښتم چې: ((اې مؤمنانو! د خپلو ځانو غم کوئ، د بل چا بې لاریتوب کوم تاوان نه درته کوي...)) (۲) نو هغه ځواب را کړ چې ما پخپله هم د دې آیت په اړه له پیغمبر علیه السلام څخه پوښتنه وکړه، او راته ویې فرمایل:

((له هغه څه سره سم په گډه مشوره وکړئ چې پر عدل ولاړ او هوښیاری ته نږدې وي او یو بل سره له شخړو ځان وژغورئ تر هغو چې د شتمنۍ او مقام مینه، د خواهشاتو پالنه، نړۍ ته (له آخرت څخه) لومړیتوب ورکول رامنځته شي او هر کس یوازې خپله رایه او نظر سم وگڼي؛ او داسې څه به ووينئ چې له تاسې سره به یې هېڅ اړیکه نه وي، نو هغه مهال خپل ځان وساتئ. له تاسې وروسته د صبر ورځې دي او په دې ورځو کې به صبر کول داسې وي لکه یوه ژوندۍ سکروټه په لاس کې نیول. هر څوک چې په دې وخت کې (غوره) عمل ترسره کړي نو د خپل ځان په څېر د پنځوسو کسانو اجر به ترلاسه کړي.)) (۳)

په یوه بل روایت کې راځي:

((وویل شو اې د الله رسول! زموږ د پنځوسو اجر به راکول کېږي او که د هغوی؟ ویې فرمایل: ستاسو د پنځوسو هومره اجر به درکول کېږي.))

دا حدیث پر ښېگڼو د امر او له بدیو د مخنیوي پر اړتیا ټینګار کوي تر هغه وخت پورې چې یو څوک داسې غوږ ولري چې پرې واوري، داسې زړه ولري چې احساس پرې وکړي او په هر ډول غبرګون کې خپله هیله له لاسه ور نه کړي. خو کله چې ټولې دروازې تړلې وي او مسایل تر دې

^۱ رواه مسلم.

^۲ المائدة: ۱۰۵

^۳ رواه ابن ماجه.

بریده رسېدلي وي چې د زغملو وړ نه وي، نو بویه تر هغو صبر وکړي چې الله تعالی پخپله د یو څه پرېکړه وکړي.

په دې ځای کې صبر د لاس تر زنې کېناستو او ارامتیا مترادف نه ده، داسې چې ورته وگورو او په تمه ورته پاتې شو، بلکې دلته صبر داسې دی لکه معنوي خوټېدل، کټ مټ هماغسې لکه په اور چې یو چاینکه جوش کوي. له همدې امله پیغمبر علیه السلام فرمایي: په دې وخت کې (صبر) داسې دی لکه په لاس کې د ژوندۍ سکروټې اخیستل.

په دې ځای کې صبر دا معنا هم لرلی شي چې د یوه داسې ګټور کار په اړه فکر وشي چې زغم او حوصلې ته اړتیا ولري او وکولی شي دا فساد له جرړو را وباسي. خو دا ډول کار د رښتینو او باوفا مؤمنانو همغږي غواړي ځکه چې یو کس دا کار په یوازې ځان نه شي کولی خو یوه ډله یې کولی شي. او کله چې یو څوک د خپلو ملګرو په وسیله ځواک ومومي، الله تعالی تل د داسې ډلې مرستندوی وي. په دې حدیث کې له یاد شوي کار څخه مراد هغه کار دی چې له دې وړاندې صحابوو ترسره کړي، لکه د حق پلوي کول، د اسلام د ملاتړ لپاره د ځواکونو را غونډول، د ناپوهۍ په خلاف جنګېدل، د الله تعالی د رضا لپاره د ځان او مال قرباني ورکول او تر هغو پورې صبر کول چې الله خپله وروستۍ پرېکړه واوروي.

د انسان د ژوند دوهم پړاو:

هغه انسان چې الله تعالی له وخت څخه د ګټنې بریا وړ په برخه کړې وي، له مړینې وروسته هم کولی شي د خپل ژوند موده وغځوي. دی به مړ وي، خو بیا به هم ژوند کوي؛ او ښایي د ژونديو لپاره هغه مهال هم د یو څه د کولو وړتیا ولري چې کله په قبر کې وي.

دا یوازې هغه مهال امکان لري چې کله تر شا یوه ښېګڼه پرېږدي چې ژونديو خلکو ته یې ګټه ورسېږي. کېدای شي ګټور علم، ښکې اعمال او یا داسې اغېز پرېږدي چې نورو ته یو ساری واوسي، د ښېګڼې کوم کار وکړي، او یا ښکې اولاد پرېږدي. دا ډول شیان د هغه په رښتیني او د تقوا په ژوند کې زیاتوالی رامنځته کوي. دا د پیغمبر علیه السلام له دې حدیث څخه څرګنده ده، فرمایي:

((کله چې د آدم اولاده له نړۍ څخه سترګې پټې کړي، نو هر څه پای ته ورسېږي پرته له درې شیانو: هغه صدقه چې پرلپسې ترې ګټه

اخيستل کېږي، هغه علم چې گټور وي، او يا نېک اولاد چې د ده
لپاره دعا کوي.)) (۱)

په يوه بل حديث کې چې دې درې شيانو ته پکې لومړيتوب ورکول شوی، نبي کریم عليه السلام
فرمايي:

((ځينې له هغو کارونو او نېکو اعمالو څخه چې وروسته له مړينې
هم د مؤمن تر شا ولاړ وي، دا دي: هغه علم چې نورو ته يې ښودلی
او خپور کړی وي؛ هغه نېک اولاد چې ترې پاتې وي؛ د قرآن کریم يو
مصحف چې د ترکې په ډول يې پرې ايښی وي؛ هغه جومات چې ده
ودان کړی وي؛ هغه کور چې د مسافرو لپاره يې جوړ کړی وي؛ هغه
سيند چې دی يې د بهېدو لامل گرځېدلی وي؛ هغه صدقه چې د
روغتيا او ژوند پر مهال يې له خپلې شتمنۍ څخه ورکړې وي چې له
مړينې وروسته به له ده سره يو ځای شي.)) (۲)

پيغمبر عليه السلام فرمايي:

((هغه څوک چې د يوه غوره کار بنسټ کېږدي، اجر به يې ترلاسه
کړي او همدارنگه د قيامت تر ورځې پورې به يې د هغو خلکو اجر
هم په برخه وي چې د ده متابعت کوي.)) (۳)

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمايي:

((بې شکه همدا موږ مړي را ژوندي کوو او هغه څه (عملونه) لیکو
چې وړاندې يې لېږلي او چې وروسته يې پاتې دي...))

(يس: ۱۲)

((په هغه ورځ به انسان په مخکې وروسته (ټول) کړي عمل خبر کړی
شي.))

(القيامة: ۱۳)

^۱ رواه مسلم.

^۲ رواه ابن ماجه.

^۳ رواه مسلم.

خلک په دې یوه خوله دي چې کله یو انسان تر شا یو غوره نوم پرېږدي، دا داسې وي لکه دوهم ژوند یې چې ترلاسه کړی وي، خو دا مهال یو تلپاتې ژوند وي.

په دې کې د حیرانتیا وړ څه نشته چې د انبیاوو پلار ابراهیم علیه السلام، له الله دا غوښتنه وکړه:

((او په وروستیو نسلونو کې د نېکنامۍ یادونه را په برخه کړې.))

(الشعراء: ۸۴)

د هغو دوو کسانو تر منځ لوی توپیر دی چې یو یې کله وفات شي نو زړونه پسې خفه شي، سترگې پسې وژاري او ژبې یې ستاینه وکړي او له الله نه ورته بښنه او رحم وغواړي، او دا بل چې کله مړ شي، هېڅوک هم پرې اوبښکې نه تویوي، پر تک یې څوک د غم احساس نه کوي او تر دې چې څوک د رحم او مغفرت دعا هم ورته نه غواړي. وروستی کس د هغه چا استازولي کوي چې په کارونو کې یې نارامي کړې او تر شا یې داسې څه نه دي پرې ایښي چې خلک یې پرې یاد کړي. ښایي دی د هغه چا استازیتوب هم وکوي چې لویي او تېری کوونکی وي. قرآن د همداسې شخص په اړه په لاندې آیت کې څرګنداوی کړی، فرمایي:

((خومره باغونه او چینې یې پرېښودې؟ او کروندې او غوره – ښکلي

ځایونه (استوګنځي)؟ او (ډېر داسې) نعمتونه چې دوی یې په مزو

کې وو. همداسې وشول او هغه (شیان) مو بل قوم ته په میراث

ورکړل. خو نه آسمان او ځمکې پرې وژړل او نه دوی ته څه مهلت

ورکړی شو.))

(الدخان: ۲۵ – ۲۹)

کله چې دا ډول خلک ومري، نو سهدلاسه د خپلو پلویانو داسې ډله تر شا پرېږدي چې د دوی تېري، سرغړونې، بې لاریتوب او گناوې په میراث ور پاتې وي.

که یو څوک د یو غوره کار بنیاد کېږي، اجر به یې ورکول کېږي او ورسره به د هغو خلکو اجر هم د قیامت تر ورځې پورې ترلاسه کوي چې په دې ښک کار کې یې د ده متابعت کړی وي؛ بل لور ته هغه چې د یوه ناوړه کار بنسټ ږدي، د دې گناه سزا به گالي او د هغو خلکو وبال به یې هم پر غاړه وي چې په دې کار کې یې د ده لار تعقیب کړې وي.

خومره د تأسف او بدمرغۍ ځای دی هغو خلکو لره چې تر خاورو لاندې خښ شي خو د هغوی ناوړه کارونه، ناسمې ویناوې او بې لارې کوونکي نظریات په کتابونو، سریالونو، کبستونو،

ريکاردونو او فلمونو کې ښودل کېږي چې زړونه او ذهنونه داسې ويجاړوي لکه اور چې خځلي او لرکي سوځوي.

يو ښک انسان وايي: ((خومره بدبختي او بدمرغي ده هغه چا لپاره چې مړ شي او گناوې يې هم ورسره مړې شي، او خومره د بدمرغي ځای دی چې يو څوک مړ شي او گناوې يې تر شا ژوندۍ پاتې وي!))

د وخت وژنې له ناروغۍ ځان خبر کړئ

ډېری داسې بې ځايه کارونه شته چې که يو څوک يې له ضرر او خطر څخه ناخبره وي، نو د انسان وخت ور ضايع کوي. لاندې پر همدې ټکو بحث شوی:

۱- بې پامي: بې پامي يوه داسې ناروغي ده چې زړه او ذهن په داسې ډول اغېزمنوي چې له پېښو، تر دې چې د شپې او ورځې له اوښتون، د شيانو له هدف او معنا، او د چارو او مسايلو له پايلو څخه يې ناخبره ساتي او ترې غافلوي يې. په بل عبارت، نه پاملرنه يا بې پامي د انسان پام د باطن پر ځای ظاهر، د حقيقت پر ځای صورت، د داخل پر ځای خارج او د پای پر ځای پيل ته اړوي.

قرآن عظيم الشان خلکو ته د بې پامۍ او غفلت پر وړاندې خبردارۍ ورکړې، په دې چې هغه خلک چې په دې ناروغۍ اخته وي، د دوزخ خاشاک دي او له څارويو هم زيات گمراه او بې لارې وي.

((او رښتيا چې په پېريانو او انسانانو کې مو ډېر (خلک) د جهنم لپاره پيدا کړي دي، د هغوی زړونه شته خو فکر نه ورباندې کوي او د هغوی سترگې شته خو څه ورباندې نه ويني او غوږونه يې شته خو څه پرې نه اوري، دا خلک د څارويو په شان دي، بلکې زيات بې لارې، همدوی په خپله غافلان دي.))

(الاعراف: ۱۷۹)

په يوه بل آيت کې الله تعالی هغه خلک غندلي چې يوازې د علم ظاهر ته پام کوي او له اصلي حقيقت او ارزښت څخه يې مخ اړوي. الله تعالی فرمايي:

((... خو زياتره خلک نه پوهېږي. د دنيا په ظاهري ژوندون پوهېږي خو بيا همدوی له آخرته غافل (ناخبره) دي.))

(الروم: ٦ - ٧)

او هماغه لور ذات پیغمبر علیه السلام ته فرمایي:

((او خپل رب دې په زړه کې له زاری او وېرې سره او په ژبه له ورو
اواز سره سهار او ماښامونو کې یادوه او له غافلانو څخه مه کېږه.))

(الاعراف: ٢ - ٥)

په یوه بل آیت کې الله تبارک و تعالی فرمایي:

((... او د داسې کس مه مننه چې موږ د هغه زړه له خپله یاده غافل
کړی او په خپل هوس پسې روان شوی او کار یې (یو مخ) تباهي او
زیاتی دی.))

(الکهف: ٢٨)

دا په رښتیا تباهي ده چې خپل امت په داسې جدي او تباہ کوونکو کارونو کې اخته وینو، هغه
هم بې له دې چې څه عبرت ترې واخلي او یا هڅه وکړي چې له دې حالت څخه ځان وڅوځوي.
ابو بکر رضي الله عنه به له الله جل جلا له نه په دې ټکو کې دعا کوله: ((ای الله، په غفلت
مو مه اخته کوې، په حیرانتیا کې مو مه اچوه او له بې پامۍ مو لرې وساته.))

سهل ابن عبدالله وایي: ((له درې ډوله خلکو سره ملګرتیا مه کوئ: غوره مالي کوونکي علما،
هغه ناپوهه خلک چې د تصوف ادعا کوي او غافل تېری کوونکي.))

٢- ځنډول: یوه بله زیانمنه ناروغي د یوه کار ځنډول او بل وخت ته پرېښودل دي. دا ناروغي
هغه مهال زیاتوالی کوي چې کله یې انسان د خپل ځان شعار وګرځوي او د طبیعت یوه نه
بېلېدونکې ځانګړنه یې وګرځي.

هر شې گویم که فردا ترک این سودا کنم

باز چون فردا شود، امروز را فردا کنم

ژباړن

يو عالم يو چا ته د نصيحت پر مهال وويل: ((د کار د ځنډولو له ضررونو خبر اوسه.)) يو بل عالم وايي: ((ځنډول د شيطان له ځواکونو څخه ده.))

ورځ مو درباندي حق لري او بايد له خپل وس سره سم گټور علم او غوره کارونه پکې ترسره کړئ، او هېڅکله يې هم راتلونکي ورځې ته پرې نه ږدئ، که نه نو اوسمهال به مو له لاسه ووځي او د تېرمهال برخه به مو وگرځي او بيا به مو پېښمانتيا او ژړا هېڅ گټه هم در ونه رسوي. په بل عبارت، پکار ده چې د سبا ورځې د رېښلو لپاره همدا نن يې تخم وشيندئ.

«دې حقيقت ته رحمان بابا په دې ټکو کې نفوټه کړې:

د تېر عمر ارمان مه کوه رحمانه

چېرې نه وي چې بيا دا ساعت ارمان کړې»

ژباړن

په يوه ليک کې محمد ابن سمره يوسف ته وليکل: ((ای وروره! پام کوه چې د کارونو ځنډول دې پر زړه او ځان واکمن نه شي، ځکه چې دا د زوروالي او تنبلی علت، د تباهي او بربادۍ پايله او د هيلو د پای ته رسېدو لامل دی. اې وروره! پاڅېره او در ياد کړه چې څه دې کړي، څه دې له پامه غورځولي او څه دې رېښلي، ځکه هر شی ليکل او شمېرل کېږي. نو مخکې له دې چې مرگ درته راشي، د ښو کارونو او له خپلو تېرو گناهونو څخه د توبې په لور بېره وکړه.

د يوه کار ځنډول لاندې پايلې لېږدوي:

۱- هېڅکله هم په دې نه شئ ډاډه کېدئ چې سبا به ژوندي وئ او که نه. يوه پاچا يو ځل يوه نېک سړي ته د ډوډۍ بلنه ورکړه، خو سړي بېښنه ترې وغوښته ځکه روژه يې نيولې وه. پاچا، سړي ته وويل چې نن يې وخوره او روژه سبا ته ونيسه، خو سړي ورته وويل: ((آيا دا ډاډ راکولی شي چې سبا ورځ به ووينم؟))

څنگه يو څوک چاته دا ډول ډاډ ورکولی شي، په داسې حال کې چې مرگ له هر چا په ډول ډول لاملونو غېږ را تاوولی شي. د طب او ساينس له دومره پرمختگ سربرېره هم، ناڅاپي مرگ

د پخوا په پرتله لاریات عام او عادي شوی. طب نه شي کولی یو څوک د زړه د یرغل او یا د وینې د جریان د بندېدو له ناروغۍ څخه وژغوري.

په همدې ډول ساینس د بې شمېره پېښو چې هره ورځ د دې عصر د وسایلو لکه موټرو، الوتکو، ماشینونو او میخانیکي او برېښنايي توکو له امله د رامنځته کېدونکو مرګونو مخه نه شي نیولی. دا په دې معنا ده چې ساینس پخپله مرګ ته ډول ډول لارې هوارې کړې ځکه چې د ساینس له پرمختګ مخکې انسان له دې وژونکو او ضرري علتونو څخه خوندي او ساتلی وو.

۲- که بیا هم یو څوک دا ادعا لري چې تر سبا به ژوندی وي، نو بیا هم په دې نه شي ډاډه کېدی چې له هر ډول کړاوونو لکه ناڅاپي ناروغیو، ناڅاپي دندو او یا تاوانی کېدو څخه به هم خوندي وي. همدا لامل دی چې د ښو کارونو او د خپلو مسؤلیتونو د ترسره کولو په لور بیره د هوډمنتیا ښه ده، حال دا چې ځنډول او د یوه کار بل وخت ته پرېښودل د تنبلی او نارامۍ نښې دي.

نبي کریم صلی الله علیه وسلم یو کس ته د تبلیغ پر مهال وویل:

((له پنځو شیانو څخه له پنځو نورو مخکې گټه واخله: له ژوند څخه
مخکې له مړینې، له روغتیا څخه مخکې له ناروغتیا؛ له اوزګارتیا
څخه مخکې له بوختیا؛ له ځوانۍ څخه مخکې له زوړوالي او له
شتمنۍ څخه مخکې له نېستمۍ.)) (۱)

یوه زوړ عالم یو ځل یوه ځوان ته وویل: ((کار وکړه مخکې له دې چې هغه وخت درباندي راشي چې بیا یې نه شي کولی، ځکه نن زه غواړم چې کار وکړم خو نه یې شم.))
حفصه بنت سیرین به ویل: ((ای ځوانانو! کار وکړئ! ځکه همدا ځواني ده چې کار پکې کولی شئ.))

۳- هره ورځ خپل کار لري او هر وخت خپل مسؤلیتونه، یعنې داسې وخت نشته چې په هغه کې دې کار نه وي. یوه ورځ کله چې پر حضرت عمر بن عبد العزیز د ستړیا او ستومانۍ نښې ښکاره شوې، نو ورته وویل شوو چې د نن کار دې سبا ته وځنډوه. خو هغه ځواب ورکړ: ((زه د یوې ورځې په کار دومره ستومانه شوم، هغه وخت به مې څه حال وي چې د دوو ورځو کار هم یوې ورځې ته وځنډوم.))

^۱ رواه احمد وغیرهم.

ابن عطا فرمايي چې په هره شېبه کې خدای درباندي یو نوی حق او یو نوی حکم لازم کړی چې باید ترسره یې کړی.

۴- د الله د اوامرو خنډول او د نېکو کارونو بل وخت ته پرېښودل انسان د غفلت لور ته بیايي او کله چې یو عادت پوخ شي، نو هله د انسان د فطرت برخه وگرځي چې بیا ترې ځان خلاصول ناشونی کېږي. په دې ځای کې به انسان د ښو کارونو په لور بیرته کول اړین بولي، خو په ځان کې به پیاوړې هیله او قوي هوډ نه ویني چې هغه کار ترسره کړي. بلکې، ځان به نارامه او له کاره ځان ایستونکی احساسوي او که کومه ورځ یو کام مخته لاړ هم شي، نو داسې به ورته ښکاري لکه غریب چې په اوږو بار کړی وي.

همدا حالت د توبې په ځنډولو کې هم احساسولی شو، ځکه دا ځل روح د گناهونو له کولو سره روږدی شوی او د خواهشاتو په اوږو سپور وي او دا به ډېره ستونزمنه وي چې ځان له دې ناروا خوښیو وژغوري ځکه د هرې ورځې په تېرېدو د دې مزو - چرچو په خوا ور نږدې کېږي او په خوند او ورسره عادت کېدو کې یې زیاتوالی راځي. او په دې ډول په روح یې په بشپړ ډول تیارې برلاسې شي او د نېغې لارې د وړانگو یوه هیله یا څرک هم په لاس نه ورځي. د ترمذي روایت دی چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل:

((بې له شکه چې کله یو انسان گناه ترسره کړي، نو په زړه کې یې د تور داغ ښه غوره کړي؛ که چېرې توبه وباسي، گناه پرېږدي او له الله ښښه وغواړي، نو هغه داغ به یې لرې شي، خو که چېرته یې په گناهونو ټینګار او دوام وکړ، نو دا (تور داغ) یې ورو ورو لویوالی مومي، تر دې چې الله یې په همدې توروالي زړه ور پټ کړي. او دا هماغه زنگ دی چې الله تعالی پخپل کتاب کې یاد کړی:

((هېڅکله نه، بلکې د دوی په زړونو هغو عملونو زنگ اچولی چې هغوی به کول.)) (۱)

۵- کار کول پر هر ژوندي انسان لازم او ضروري دی هغه که دیني وي یا دنيوي، او هغه انسان چې کار نه کوي د ژوند کولو حق هم نه لري. یو اسلامي متل دی چې: ((د ژوند لپاره دې کار وکړه، هسې لکه د تل لپاره چې ژوندی یې او د آخرت لپاره دې کار وکړه، هسې چې همدا سبا مری.))

^۱ سورة المطففين: ۱۵

۳- د وخت رتل: پر وخت ملامتیا او د وخت له ظلم او تېري څخه شکایت یوه ډېره ناوړه ناروغي او له نارامۍ ډک چلند دی. ځینې خلک ښایي تر دې بریده وانگېري چې وخت ظالم دی چې پر دوی ظلم کوي، دښمن یې دی چې د یرغلگر په توګه ورته ناست دی، جابر واکمن دی چې بې وسه او بې ګناه خلکو ته سزا ورکوي او له سرغړوونکو او مجرمانو سره روغ چلند کوي ځکه دا چاره خوښي ور ښيي.

خو حقیقت دا دی چې خلک د برخلیک اړوند نظریې پورې په ځان تړلو کې افراط کوي، تر څو له ملامتیا ځان وباسي او یا د خپلو تېروتنو د پایلو له ګاللو څخه ځان تېر باسي. او په دې ډول د خپلو ناسمو کارونو مسؤلیت پر وخت، برخلیک، تقدیر او حالاتو ور اچوي.

د دې پر ځای به دا غوره وی چې په دې یې فکر کړی وی چې څه ور پېښ شوي او په دقت یې تحلیل او تجزیه کړي وی چې دا د کومو کارونو پایله او د کومو اعمالو لاسته راوړنه ده. ځکه وخت په هېڅ کار کې هم لاس نه لري، ځکه وخت یوازې د هغو پېښو یو زېرمتون دی چې د الله تعالی له خوښې سره سم رامنځته کېږي. همدا لامل دی چې پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((زمانې ته کنځلې مه کوئ، ځکه زمانه یقیناً الله ده.)) (۱)

یعنې دا الله ده چې د وخت نورمونه او چارې ټاکي او هماغه ذات دی چې د دې واک یې په لاس کې دی.

کله چې مسلمانانو د احد په غزا کې ماتې وخوړه او اویا مسلمانان پکې شهیدان شول، نو هغوی د ماتې علت ته حیرانه وو، دا په داسې حال کې چې پیغمبر علیه السلام هم په غزا کې ورسره موجود وو، د دې ځواب الله تعالی په دې آیت کې ورکړ، فرمایي:

((ایا نو کله چې یو مصیبت در ورسېد چې د هغه دوه برابره مو

(دښمن ته هم) ور رسولی دی نو ویل مو: دا له کومه؟ ورته وایه دا

مو له خپلو ځانو، یقیناً الله خو په هر څه وسي دی.))

(آل عمران: ۱۶۵)

قرآن کریم همدا اصول وړاندې کوي، فرمایي:

^۱ رواه مسلم.

((دا ځکه چې الله هېڅکله د هغه نعمت بدلونکی نه دی چې په کوم قوم یې پېرزو کړی وي تر هغه چې هغو خپله کړنلاره نه وي بدله کړې او دا چې یقیناً الله ډېر پوه اورېدونکی دی.))

(الانفال: ۵۳)

له انسانانو سره دا ډېر وړ برېښي چې د وخت د تېلو او ملامتولو پر ځای ځان ملامت کړي، تر څو هغه څه ورغوي چې کاره کړي یې دي او فساد یې پکې کړی.

نو یو ښه مسلمان هغه څوک دی چې کله کوم کړاو ور ورسېږي، له ځان پرته بل څوک نه ملامتوي، توبه وباسي او له الله بښنه غواړي، کټ مټ هماغسې چې آدم او حوا علیهما السلام وکړل چې کله یې له جنت څخه را وايستل، نو ویې ویل:

((...زموږ ربه! پر خپلو ځانو مو ظلم کړی او که ته مو ونه بښې او رحم را باندې ونه کړې، نو موږ به خامخا له تاوانیانو یو.))

(الاعراف: ۲۳)

یو ښه مسلمان باید د موسی علیه السلام په څېر ووايي چې کله بېرته راوگرځېد او خپل قوم یې د یوه خوسکي په عبادت وموند:

((موسی وویل: زما ربه! ما او ورور مې وبښې او په خپل رحمت کې مو داخل کړې او ته له ټولو زیات رحم کونکی یې.))

(الاعراف: ۱۵۱)

ښه به وي چې د هغو متقیانو خبره وکړي چې کله یې لوی شمېر ووژل شوو، نو ویې ویل:

((او له دې پرته یې بله خبره نه وه چې ویل به یې: اې زموږ ربه گناهونه مو راته وبښه او په خپلو چارو کې زموږ تېری، زیاتۍ (داوبښې) او پښې مو ټینګې کړې او پر کافر قوم مرسته (بری) را.))
نو الله هغوی ته په دنیا هم بدله ورکړه او په آخرت لا غوره ثواب، او الله همداسې نېکان خوښوي.))

(آل عمران: ۱۴۷ – ۱۴۸)

که مقصود لري تلوار کړه وخت کوتاه دی غره مه شـــــــــــــــــه د دې عمر په بقا

پای

آر. اېس. فراز

احمد شاه بابا مېنه، کابل - افغانستان

Get More e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library